

Büntető jogi theoriák.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti — si non, his utere mecum.

Horatius.

Polgárosodási haladásunknak, 's kifejlődésünknek egyik legérzettebb szüksége a' büntető jognak javítása, és századunk' szelidebb erkölcsiéhez 's a' tudomány' jelen állásához alkalmaztatása. De mi előtt a' törvényhozás ennek eszközlését munkába venné, a' közvéleménynek tisztában kell lennie azon vezérelvek iránt, melyek zsinormértékül szolgáljanak az egyes rendszabások' hozatalának, vagy egy rendszeres büntető törvénykönyv' készítésének is. Mert több századok' 's nemzetek' tapasztalása arra tanít, hogy ha a' büntető törvények azon nemzetnek, melyet illetnek, szellemi látköréhez, miveltségi fokához nincsenek mérve, akkor csak papirosan állanak de az életre nem hatnak, 's mind a' bírák, mind a' közönség által minden hitelhető módon elmellőztetnek, kijátszatnak. Ezen tekintet a' magyar tudós társaság' is figyelembe látszott venni, midőn a' múlt évi nagy gyűlésen törvénytudományi jutalom kérdésül ezt tűzte ki: — „Határoztassék meg a' büntetés' értelme, és célja; adassanak elő annak biztos elvei, és ezekhez alkalmazható nemei; fejtsessék meg, találhat e köztök helyet a' halálbüntetés, és melly esetekben: 's miképen és milly sikerrel gyakoroltatott ez a' régi, és újabb népeknél különösen hazánkban.“ — A' törvénytudománynak azonban egy ága sincsen mellyre nézve annak mivelői egymástól annyira eltérnének mint a' büntető jogban; a' legkülönbözőbb néha egymással homlokegyenest ellenkező theoriák állítatván fel a' német, francia, angol, és olasz hiresebb jogtudósok által. — De nincsen talán egy tudomány is, mellynek elméleti része olly szoros kapcsolatban állana a' gyakorlattal, 's mind az egyednek, mind az egész polgári társaságnak bátorságával és jólétével. Értekező nem kétli hogy a' tudós társaság' figyel-

meztetésére, hazánkban is több gondolkodó fő, a' büntető jognak komoly studiumot fog szánni, 's a' jutalomkérdésre érkezendő feleletekben annak eredményeit örömmel várja; de egyszer'smind azt hiszi, hogy a' pályázóknak útjába nem vág, sőt némelyeket munkálatjaikban talán segít, ha figyelmöket arra fordítja, mi a' külföldön ezen tárgyról íratott, ha velök megismérteti az idegen literatúrákban kifejtett sokféle eszméket, ha kimutatni igyekszik a' tudománynak jelen állását, azon pontot, mellyből tovább haladnunk, azon alapot, mellyre tovább építenünk kell. Rég elismert axioma, hogy a' tudomány' művelése nem egyes nemzetek', hanem az egész emberiség' feladása, ennél fogva iparkodnunk kell, hogy mindent mi a' világ' bármely távol zugában feltaláltatott, magunkévá tegyünk, 's mielőtt magunk ereszkednénk a' tudomány' aknáiba, megismérkedjünk a' mások által napvilágra hozott, 's talán már kézen forgó kincsekkel, ne hogy időt 's munkát pazarolva oly igazságokat iparkodjunk felfedezni, oly eszméket kifejtetni, mellyek más nemzeteknél már régen kiviva, vagy megezáfolva is vannak. Az újabb kornak egyik legmélyebben elmélkedő, legélesebb eszű írójának Benthamnak talán egyetlen hibája az volt, hogy azt mit mások gondoltak 's írtak, nem elég figyelemre méltatta, 's csupán ennek tulajdonithatni némelly gyengébb oldalait, mellyeket elveinek ellenzői oly jól tudtak használni egész rendszerének 's leghelyeseb nézeteinek is gyanúsítására. Ovakodjunk hasonló hibától annál is inkább, minthogy úgy hiszem nem sokan vannak köztünk, kik a' tanulás' hiányát oly gazdag eredeti eszmekincscsel pótolhatnák, mint a' haszonelv' híres bajnoka. Hogy pedig a' büntető jogi theoriák nem üres szemlélődések, sőt ha valamely tevőleges törvénykönyv' készítésénél szem előtt tartatnak, annak tartalmára 's egész irányára a' legnagyobb befolyással lehetnek, az ki fog tetszeni a' különböző rendszereknek, és az azokból folyó gyakorlati következményeknek fejtegetéséből. Mi előtt azonban értekező ezen válalathoz fogna, szükségesnek tartja a' büntető jog' theoriájában három kérdést megkülönböztetni, mellyek véleménye szerint a' jogtudósok által nem eléggé szorosan választattak el egymástól. t. i.

1ör. Honnan ered a' statusnak joga, hogy törvény elleni tetteket büntessen?

2or. Ezen büntető jog' gyakorlatának mi a' célja?

3or. A' kitűzött cél' elérésére mellyek a' legsikeresebb módok?

I.

A' büntető jog' eredete.

Hoch und vor allen lebe die Hypothese, nur sie bleibt
Ewig neu, so oft sie auch schon sich selber besiegte.

Novalis.

Midőn itt a' büntető jog' eredetéről van szó, 's a' jogtudósoknak erre nézve különböző hypothesiseiről: annak nem historiai eredetét értem, — ennek tárgya azon körülmények' s történt dolgok' láncolata lévén, mellyek egy vagy más nemzetnél, például az angoloknál, francziáknál 's a' t. hazájok' büntető törvényeit szülték, vagy módosították, — sem erkölcsi eredetét, vagy is azon okok' és motivumok' öszvegét, mellyek által a' polgári társaságokká egyesült emberek átaljában arra határozatnak, hogy bűnökre, vagy törvényszegésekre büntetést szabjanak. Itt a' büntető jognak a' természet vagy észjog' fő elveiből származtatásáról van szó, mellytől *Romagnosi* elmés hasonlítása szerint annyira különbözők eredetének fent említett felfogásai, mint a' *quadratum hypotherusae* feltalálásának története, vagy azon módnak meghatározása is mellyen *Pythagoras'* elméje ezen felfedezéshez juthatott, ennek belső szükségességétől különbözik 's természetes kifolyásától az azt megelőző algebrai axiomák-, postulatok-, problémák-, és theoremákból.

A' büntető jognak ezen észjogi eredetére nézve a' nézetek természetesen a' szerint térnek el egymástól, mint a status' és jog' általános eszméinek magyarázatai. Itt főleg két irány vonja magára figyelmünket, mellyek' egyike az emberi egyedeknek státussá szövetkezését kölcsönös, ha bár néma szerződésből következteti, a' másik pedig azt a' történet, vagy is inkább az emberrel született társulási ösztön' munkásságából fejti meg. A' státus' eredetének ezen különböző magyarázataira más meg más the-

oriája épült a' büntető jog' genesisének is, melyeknek fő állításait rövid vázolatban fejtegetni szándékozom, mi előtt ez iránti saját nézeteimet előadnám.

Szerződési theoria.

Azon meggyőződésből indulva, hogy a' büntetésnek célirányossága magában még nem bizonyítja annak jogosságát is, szükségesnek tartották némelyek számára jogi alapot keresni. Ennélfogva azon feltételből, hogy minden polgárt a' státusszerződésben mintegy tétleg megnyugvónak tekinthetni, azt következtették, hogy mindegyik köteles azon módokban, és eszközökben is megnyugodni, melyeket a' köz akarat által megválasztott, vagy elismért statushatalom a' jogrend' fentartására szükségesnek nyilatkoztat. Illy módon a' büntetésnek jogalapját minden egyes polgár' néma megegyezésében hitték találhatni, de ezen hypothesis több, és pedig épen a' természetjog' szempontjából tett ellenvetésekre adott alkalmat, nevezetesen:

Először: hogy az ember elidegeníthetlen jogairól, millyenek az élet és szabadság, le nem mondhat, hogy tehát a' szerződésen, vagy a' polgárok' hallgatag megegyezésén alapúlt büntető jog csak olly személyes jogokra terjeszkedhetnék ki, melyekről mindegyik rendelkezhetik.

Másodszor, hogy minden egyes polgár megegyezését fejelem nem tehetni, mert ha azt a' statusban tartózkodásból akarjuk következtetni, ez legfelebb idegenekről áll, kik önként megtelepednek valamelly országban, nem pedig bennszülöttekről, kik akár elégedjenek meg a' törvényekkel, akár nem, hazájokat, melyhez ezer kötelek fűzi, el nem hagyhatják.

Illy ellenvetések' elkerülésére *Fichte*' eredeti szelleme ezen theoriának ellenkező, egészen új fordulatot adott, melly szerint a' büntető jogot megállapító szerződés, nem mint a' polgári társaság' egyes tagjai által elvállalt teher, hanem mint a' státus által az egyedeknek engedett kedvezés magyaráztatik meg. *)

*) Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre. Jena und Leipzig 1796. 's 7. 2ik kötet 98ik l. 's. t. —

Szerinte az ki a' polgári szerződést bármely pontban megszegi, szigorún véve elveszti minden polgári jogait, 's egészen jogtalanná válik, mert joga csak annak lehet, ki a' társasági jog szabályokat cselekvésének szeghetetlen törvényévé teszi, 's ezeknek rendeli alá természeti szabadságának minden nyilatkozatait; szóval, az egyes polgár minden tevőleges jogait csak azon feltétellel alatt bírja, ha polgártársainak jogai is sértetlenek előtte. Milyhelyt ezen feltételt megszegi, reá nézve a' státusszerződés megvan semmisítve, 's a' sértő a' polgári társaságból kizáratik, vagy is jogellenes tette által önként lép ki belőle. Az ekképen jogtalanná vált bűnösnek kizáratása a' státushatalom mint az egész polgári egyesület' képviselője által hajtatik végre, de minthogy ezen kirekesztésnek célja nem egyéb, mint minden egyes polgár' jogainak biztosítása, a' státushatalom nem köteleztetik többet tenni, mint a' mennyit ezen cél' elérése szorosan megkíván. Ha tehát ezen célba vett biztosítást eszközölhetni azoknak, kik bár mi módon vétettek, általános kizárása nélkül is, akkor a' státus nem köteles azt kivétel nélkül minden vétésre róni, mellytől tagjait szelidebb eszközök által is megóvhatja. Sőt a' státusnak szintugy érdekében állván polgárainak fentartása, ha ez fő céljaival megegyeztetethető, mint az egyedében, hogy minden csekély kihágás miatt azonnal jogtalanná ne váljék, ennek elkerülésére igen célirányos mód, ha legtöbb esetekben a' szorosan érdemlett kizárás, más szelidebb büntetéssel cseréltetik fel. — Ezen csere' alapjául egy a' státus minden tagjai közt kötendő, vagy is gyakorlat által tetteleg már rég kötött szerződést tehetni fel, mellynek értelme ez volna: —

„Mindnyájan igérjük mindnyájoknak, hogy a' mennyire a' közbüntetés engedi, őket vétéseik miatt a' státusból végképen ki nem rekesztjük, hanem őket más módon meglakoltatjuk érettek.”

Ezen szerződésből származik a' polgárnak azon fontos joga, hogy büntetést szenvedvén, ismét vissza térhessen a' státus' kebelébe; olly jog, melly mind az egész polgári társaságnak, mind bűnös tagjának is javát mozditja elő. Valahányszor tehát a' rosz akaratsnak vagy gondatlanságnak törvény általi fenyegetéssel gátat vethetni, mind annyiszor helye van ezen úgy szólván meglakoltató szerződés' alkalmaztatásának. De a' hol ezen ellenhatás a'

közbátorság' fentartására nem elegendő, ott csak az általános kizárásnak lehet helye. Illy esetnek mondja *Fichte* azt, midőn az egyedelek' jogellenes akarata nem csak anyagilag (materialiter) de alakilag (formaliter) is rossz, valahányszor t. i. a' büntett nem külső körülmények' ingerére 's nem haszon végett, hanem csupán kárörömből, 's megrögzött gonoszságból követték el. Továbbá sikeretlennek tartja a' fenyegetésseli ellenhatást ott is, hol a' büntett a' törvény' hatalma ellen szegülő makacs dacz' szüleménye. Ennél fogva *Fichte* szerint gyilkosság, lázadás, felségsértés, hazaárulás (olly vétségek, melyek egyenesen a' polgári szerződés ellen irányozvák) a' bűnösnek a' státusból kirekesztését kívánják.

De még itt is képzelhetni egy más szelidebb módját a' meglakoltatásnak. Egy magában gonosz 's jogellenes akarat, vagy a' fentebb említett, a' státust közvetlenül, vagy közvetve megtámadó büntettek, nem engedik ugyan, hogy a' polgári társaság illy vásott bűnöst, tovább is megszenvedjen keblében; de nem lehetetlen, hogy annak veszélyes gondolkodásmódja 's gonosz akarata idő jártával megváltozzék, javúljon. Ennek eszközölhetésére *Fichte* az általa feltételezett meglakoltató szerződést még egy ponttal toldja meg, melly magában foglal illy ígéretet: „*Mindnyáján igérjük mindnyájoknak, hogy ha valamelly tettök által társas életre méltatlanokká válnának, nekik időt 's alkalmat adandunk arra ismét méltokká lehetni, 's hogy őket békővetkezett javulás után magunk közé ismét felveendjük*“ — A' szerződésnek ezen pontja által a' gonosztévő jogot 's időt nyerne javulását megkísérteni, 's ez által a' polgári társasággal kibekülni, mi annál könnyebb, minthogy a' status' céljai csak politicai, nem erkölcsi javulást követelnek. Ha ezen cél és feltétel, melly végett a' bűnös megkiméltetett, bizonyos mindnyájokra egyenlőn szabandó idő-határ alatt el nem éretik, az az, ha a' bűnös ismételt gonosztettek által javithatatlanak mutatja magát, akkor a' társaságból kizárásnak feltétel nélkül meg kell történni, a' javultak ellenben visszatérván a' status' kebelébe, visszanyerik előbbi állásukat, és polgári jogaikat is. Csak egy nemét a' gonosztévőknek kívánja *Fichte* még a' javítás' próbájától is elzárni, 's ellenök kiméltlen 's általános kizárást javasol, 's ez a' szándékos 's tettét megfontolt gyilkos; mert, úgy mond, senkit sem lehet arra kényszeríteni, hogy illy gyilkos' társaságában,

kitől hasonló merények mindig kitelnek, saját életét veszélyeztesse.

A' státus azonban a' kizárás által más büntetést nem róhat a' bűnös' személyére, mint hogy őt jogtalanak nyilatkoztatja, mert a' polgári társaság egyes tagjaira nézve, csak szerződés által válik státussá, 's ennél fogva nem tehet egyebet, mint hogy ezen szerződést a' bűnös' személyét illetőleg felbontottnak, 's erő nélkülinek nyilvánítsa. Ezen pillanattól fogva a' státus, 's annak kirekesztett tagja egymáshoz semmi jogviszonyban nem állanak többé, mert a' státuson kívül jog nem létezik. A' kizártot csupán az önkény, és erőszak' hatalmának van ezentúl kitéve, mert ha ezek mellett nem is, de ellenök sem hivatkozhatni semmiféle jogra. Ha ilyenkor a' státus a' bűnöst életétől megfosztja, ezt nem mint státus, nem mint büntető hatalom teszi, hanem mint erősebb physical hatalom, mint puszta természetéről. Ha őt megkiméli, erre csak önmaga, polgárai, vagy idegen státusok iránti tekintet vezérelheti, soha sem egy jogtalanak joga. Ha pedig a' bűnöst megöli, azért teszi, mivel sikeresebb módon magát 's polgárait tőle meg nem óvhatja. De ekkor a' gonosztevő' halála nem büntetés többé, hanem óvó-, mentő-szer; ekkor azt nem a' törvény' fenyegetése, nem a' birói ítélet' okozatjának kell tekinteni, hanem a' közbátorság' biztosítását kívánó politica' szüleményének. Ezekből látszik, hogy Fichte két nemét állítja a' büntetéseknek, mellyeknek egyike szerződésen, másika pedig ugyan ezen szerződés' megszüntetésén alapúlna.

Védelmi theoria.

Azok kik a' státust nem előleges (a' státusjog' régibb tanítói szerint hármassal) szerződésből származtatják (*pactum fundamentale unionis, constitutionis et subjectionis civilis*) hanem abban az emberek' együttlételezésének 's észszerű kifejlődésének természetes külső formáját 's nélkülözhetlen feltételét látják, a' büntető jognak is más alapját keresték, 's ezt a' védelem' jogában hitték találhatni. Ezen theoria mellett a' német jogtudósok közül *Martin*, az olaszok közül pedig *Romagnosi* szólottak legnyomósabban. Az első imígy okoskodik: *) Az emberek erkölcsi

*) Lehrbuch des Criminalrechts 3. Aufl. 1829. §. 11. 's. 1.

törvény által köteleztetvén egymással olly társaságban élni, melly státusnak nevezetik, ennek létezési jogát nem lehet kétségbe vonnunk. A' státusnak ezen jogából önkényt foly egy másik is, az t. i. hogy magát, mint erkölcsi személyt akár idegen státusok', akár egyes emberek' jogtalan megtámadásai ellen védhesse, mert bármelly jogosan létező személytől az önfentartás' jogát meg nem tagadhatni. De minthogy a' státus által egyes tagjaira szabott kölcsönös köteleességeknek megszegése, nem csak a' megbántott egyede' személyes érdekeit 's jogait sérti, hanem azon felül még magának a' státusnak épen fenn maradására nézve is veszélyt hozó, ez utóbbtól, mint erkölcsi személytől meg nem tagadhatni azon jogot, hogy illy veszély' okozójára bizonyos rosszat, szenvedést szabhasson, melly által a' fenyegető veszély elhárítható; vagy más szókkal: a' státusnak joga van a' bűnöst megbüntetni. De ezen büntető jogot csak úgy lehet egynek mondani a' státusnak önfenttartási, 's védelmi jogával:

1ör. Ha minden büntett az egyede' megsértésén felül, magát a' státust is kipótolhatatlan, vagy csak nehezen pótolható kárral fenyegeti.

2or. Ha ezen kár büntetés által elhárítható.

3or. Ha ezen elhárítás más szelidebb módon nem eszközölhető.

Az első feltételre megjegyezhetni, hogy olly státus mellynek törvényei saját határaiban is erőnélküliek, tulajdon alattvalói által sem tiszteltetnek, fenn nem állhat, 's minthogy minden büntett törvény által szabott köteleztetések' megszegése, 's ennélfogva legalább közvetett megtámadása a' törvény' tekintetének, csak ugyan világos, hogy minden vétség a' státus' méltósága elleni megtámadás 's reá nézve kárt és veszélyt hozó.

A' másodikra Martin azt mondja, hogy ezen kár, és veszély csak jövőre fenyeget, de a' bűnösre szabott méltányos büntetés által elháríttatik, mert ez a' törvénynek megcsorbult tekintetét ismét helyre hozza, mind a' bűnös' személyére, mind a' polgári társaság' egyéb tagjaira nézve.

A' harmadikra nézve pedig, ha a' büntetés előlegesen törvény által, 's mintegy fenyegetőleg kimondatik, 's illy módon az egyes polgár a' megrótt tettektől eleve eltiltatik, ki van merítve a' szelidebb mód is, és a' státus jogosítva keményebbekhez nyúl-

ni, magából értetvén, hogy ezen elv szerint előleges törvény nélkül büntetni nem szabad.

Még élesebb 's finomabb okoskodással, mathematicai pontossággal és módszerrel, axiomákul felállított fő elveiből a' legszorosb logicával következtetve egész rendszerét, iparkodott Romagnosi *) a' státus' védelmi jogát egy feltételes természeti állapotból kifejtteni, 's az emberi egyedről, az egész polgári társaságra átruházni. Az embert először társaságon kívül magányosan, 's mintegy elszigetelve tekinti, úgy hogy más emberekkel találkozása csak vak eset által történhetik (Szerinte az illy természeti állapotban gondolt ember, a' publicistákat szintűgy segíti társas állapotjának magyarázatában, mint *Condillac' szobra* a' psychológót az eszmek' filiatiójának megfejtesében). Az emberi egyednek természeti állapotban két eredeti jogot tulajdonit, t. i. az önfentartás', és az egyenlőség' jogait. Az elsőt abból következteti, hogy a' természet az embernek létet adván, meg nem tagadhatta tőle azon jogot, hogy azt erőszakos megtámadások ellen védje, 's innen háromféle erkölcsi viszonyokat következtet.

1ör. Minden létezőnek önfentartási jogát, sőt kötelességét.

2or. Az embereknek azon kölcsönös kötelességét, hogy egymás életét meg ne támadják.

3or. Minden embernek azon jogát, hogy saját léte mások előtt sértetlen maradjon.

A' második eredeti jogot, t. i. az egyenlőséget az emberek eredetének azonságából, physikai tulajdonságaik' hasonlóságából, 's általános rendeltetésök 's céljaiknak egyenlőségéből vonván ki, azt állítja, hogy a' mi a' természeti állapotban élő egyik emberről áll, az valamennyire illik, 's jogaik szintűgy mint kötelességeik kölcsönösek, és egyenlők. Az embernek ezen két rendbeli eredeti jogából Romagnosi illy okoskodással következteti annak védelmi jogát: A' védelmi jog nem egyéb mint valamelly károsító cselekedet által kihitt gyakorlása a' fentartási jognak, melylyel akár erkölcsi, akár anyagi ártalmat okozó tárgy ellen élhetni. Hogy azonban ez más ember ellen jogosan gyakoroltassék, megkivántatik, hogy jogellenes megtámadtatás által szükségessé tétessék. Ezen

*) Genesi del diritto penale di P. D. Romagnosi. Milano, 1823. 5. vol. terza edizione.

szükségességi feltételből foly a' védelmi jog' mértéké is, melyet Romagnosi szerint két pontra lehet szorítani:

1ör. Mellőzhetlen szükségessége a' megtámadó elleni erőszakos védelemnek.

2or. Lehető legkisebb megsértése a' megtámadó' jólétének. (46ik lap.) Ezen elveknek előre bocsátása után Romagnosi azoknak ellenére, kik (mint *Filangieri*) azt állítják, hogy természeti állapotban a' gyilkost szabad mindenkinek megölnie, vagy bár mikép megbüntetnie, a' védelem' jogát csupán csak a' megtámadott személyre szorítja, 's mondja, hogy a' megtámadó ezen tette által nem fosztathatik meg létezési jogától, hanem csak attól, hogy saját 's jóléte a' megsértett által kiméltessék; de ettől is csak a' *szükségesség'* határai közt. — Ha tehát természeti állapotban a' megtámadó a' védelemből eredt viadal alatt megöletik, akkor halála jogos, és méltányos; de ha ez a' viadalt győztesen hagyja el azontul senkinek nem lehet többé joga őt tette miatt megbüntetni, mert a' kit veszély nem fenyeget, védelmi jogot nem gyakorolhat, de míg az emberek elszórva, 's elszigetelve, szóval, társaságon kívül élnek, nincs ok azt hinni, hogy a' gyilkosnak meg-, vagy meg nem büntetése másokra nézve hasznos, vagy káros legyen, mert illy állapotban egy részről a' rossz példa nem csábíthat, más részről pedig az elijesztésnek sikere nem lehet. Csak akkor ha a' tett' körülményeinél fogva az egyiknek meggyilkoltatása mások' halálát is hihetővé tenné, lehetne ezeknek joguk, az őket fenyegető veszély' elhárítására, a' győztes megtámadót megölni. — (47 — 62ik lap)

Lássuk már most miképen alkalmazza Romagnosi a' természeti állapotrol ezen elveit a' társas életre. Szerinte a' társaság olly állapot, melyre a' természet maga alkotá az embert, 's melyből ennek egy új joga származik t. i. a' társas élet' joga, mely nem kevésbé szent és fontos, mint az önfentartásé. De a' társaságban az embernek eredeti jogai meg nem szűnhetnek, mert az ember maga is az a' ki volt, csak viszonyai változnak. A' létezés' jogából társas életben az következik, hogy senki ennek birtokában mások által ne háborgattassék, a' természeti egyenlőség' jogából pedig, hogy senki magának mások' rovására a' boldogság' és jólét' nagyobb osztályrészét ne követelje. Ennélfogva az egyednek lehető legnagyobb, de másoknak jólétével összeférő, boldogsága társas állapotban célja a' természet' erkölcsi törvényeinek. (131—134.1.)

Élete

Ezen elvekből indulva Romagnosi a' társas életben két jogot tesz fel a' megtámadó ellen:

1ör. A' megtámadottnak védelmi jogát.

2or. A' társaság' jogát egyes tagjainak 's tulajdon biztosítására. (144. l.)

A' társaságnak ezen utóbbi joga, eredménye egyes tagjai iránti köteletségének 's azon jogának, hogy magát egyesültségi szervezetében fenntartsa, a' mit nem tehetne, ha szabadsága nem volna tagjainak létezését védenie. Társas állapotra tehát nem terjeszthetni ki azon állítást, hogy a' büntet' elkövetése után, a' megtámadottnak halála által annak védelmi joga magától megszűnven, a' múltat pedig meg nem történtté úgy sem tehetvén, a' bűnöst büntetni ne lehessen. Illyenkor megszűnik ugyan a' megsértett egyednek védelmi joga, de feltámad a' társaságé, 's ez ekkor nem a' múlt, hanem a' jövődő végett gyakoroltatik. A' gonosz tett' büntetlen maradása, az ember' természetében fekvő 's a' társas élet viszonyai által még inkább kifejtett hajlamoknál fogva mindig új büntetteket szűlne, ha ezen ártalmas hajlamok túlnyomó, vagy legalább hasonló erejű motivumok által el nem fojthatnának. Ezek közül pedig legerősebb a' gonosztettet szükségképen követő szenvedés' vagy büntetés' eszméje. (154 — 5. l.)

Azon ellenvetésre, hogy a' státus' büntető jogát azért nem lehet védelmi jognak magyarázni, mivel csak jelen megtámadás ellen védelmezhetni magát, a' büntetés pedig a' mennyire boszúzó, a' múlt, a' mennyire pedig biztosító, a' jövődő ellen van irányozva, Romagnosi még nagyobb subtilitással így felel: Bizonyosan békövetkező 's elkerülhetetlen veszély jelen megtámadással felér, ezért feltehetni, hogy valamely gonosz tett büntetlensége már magában foglalja mind azon rosszakat 's kárákat, melyek belőle származandnak. Midőn tehát a' polgári társaság valakit elkövetett büntett miatt megbüntet, magát nem a' gonosztévő személye, hanem a' büntetlenség' veszélyes eszméje ellen védi, melly magában is megtámadás a' státus' jóléte, 's bátorsága ellen. —

A' mondottakból láthatni, hogy mind a' szerződési, mind a' védelmi theoria' követői minden kitelhető módon iparkodnak elmés

hypothesisekkel 's philosophiai okoskodásokkal olly valamit megmutatni, a' minek megmutatása lehetetlen, de értekező véleménye szerént szükségtelen is. A' státusok által kezdet óta gyakorlott büntető jog, 's annak mindenki által tettleg elismerése erkölcsi factum 's olly tünemény, mellynek eredeti okait 's végső céljait szintolly kevésbé képes az emberi elme felfogni mint az anyagi természetnek számtalan rejtélyeit. Mind ezeknek csak létezéséről 's mintegy külső valóságáról szerezhetünk tudomást, belső lényegét azonban, 's rejtett eredetét gyanítanunk, 's hinnünk lehet, de tudnunk nem. Egy 's ugyan azon Isisfátyol takarja előttünk az anyagi 's erkölcsi természet' titkait. Már azon mód is mellyet az efféle megfejtési próbákban követni szoktunk, magában foglalja a' sikeretlenség' csiráját, mert azon pont mellyből indulunk, mindig holmi agyunkból vett állítás mintegy a' levegőbe rakott alapkö, 's erre csuda szorgalommal építjük logikai deductióink' palotáit, mellyek az architectura' szoros szabályai szerént építvék, 's egyéb hibájok nincsen, mint hogy levegőben lebegnek. Ezzel nem kívánom az efféle hypothesisekre épült theóriáknak, rendszereknek literaturai becsét tagadni, sőt azokat igen nagy érdekű tudományos költeményeknek nézem, mellyek az izlésnek komolyabb irányánál fogva jövőben talán az eddigi belletristicának helyét fogják pótolni. Az elvont tárgyú tudományoknak értekezőnél nagyobb tisztelője 's barátja nem lehet, csak ott hol azoknak módszere a' szorosan gyakorlati tudományokra, a' mindennapi élet' érdekeire alkalmaztatik, kívánja meggyőződését annak felesleges, sőt némileg káros voltáról kijelenteni.

A' büntető jog' eredetének 's alapjának kérdése, mint már említettük, egybevág a' státus' és jog' általános eszméivel. Mind ezeket alaposan fejtegetni igen messze vezetne, értekező tehát ezt más alkalomra halasztván, itt csak igen röviden kívánja saját nézeteit érinteni. Az embernek némelly tudósok által feltett természeti állapota, mellyből csak utóbb fejlődött volna ki a' társaság szerződés' útján, hihetőleg soha sem létezett, nem is létezhetett, ha csak fel nem tesszük hogy az embernek természeti ösztönei eredetileg mások voltak, mint a' minőkbe utóbb váltak; hogy csak utóbb nyerte amaz erős társulati ösztönt, mellynek gyenge nyomait találjuk ugyan némelly állatnemeknél is, de melly az emberi természetnek egyik legfontosabb bélyegét látszik tenni. A' mi

pedig a' polgári társaságoknak, státusoknak alakulását illeti, azt értekező, ha az anyagi világból kölesönözött példával szabad élnie, a' kláris szigetek' formatiójához tartja némileg hasonlóknak, 's azt mint egyedi léttel bíró lényeknek, belső ösztön által eszközlött egybecsoportozását, conglomeratioját tekinti. De bár minő legyen a' státusok' eredete, azt nem tagadhatni, hogy léteznek, 's ezen factumból foly reájok nézve a' létezés', 's úgy szólván az organicus élet' és kifejlődés' joga. (Ha ezen tehetség' kifejezésére a' jog szót használhatjuk, melly tulajdonképen egyebet nem jelenthet, mint a' polgári társasággá szövetkezett egyedek' szabadságbeli birtokát, mellynek kölesönös határait positiv törvények szabják meg, mik az emberi ész által, elért kifejlődési fokához képest, hozattak.) Minden, minek rendeltetése a' létezés, az erre szükséges, sőt nélkülözhetlen életműködéssel is kell hogy birjon; ilyen a' státusnak belső rendes munkássága u. m. a' polgári, és büntető jog' megállapítása: a' *törvényhozás'*, 's gyakorlása a' *végrehajtás'* útján, a' belső adminisztráció 's a' t. — De még a' státusok' belsejében előforduló változások', felforgatások', forradalmak' okát is bizonyosan azoknak organicus életében, kifejlődésében kell keresnünk, 's az illy történetek' jogosságát szint olly kevésbé lehet kétségbe vonni, mint az anyagi világ' valamelly részének belső megrázkódta-tás okozta átalakulását. Mindennek a' mi történik fő joga abban alapszik, hogy történhetett, mert ez bizonyítja a' természet' örök rendjével 's céljaival megegyezését, 's bizonyosan minden látszatra történetes tünetények, minden anyagi vagy erkölcsi, roppant vagy parányi organisatiók közt is léteznek bizonyos viszonyok, némileg hasonlók az emberek mint polgárok közt fenn álló jogviszonyokhoz, csak hogy mi azoknak törvényeit nem ismerjük, 's véges emberi eszünkkel felfogni képesek nem vagyunk. Valamint tehát nem kérdezhetjük a' vihart, milly joggal ront 's pusztít mindent mit útjában talál; nem azt, hogy milly joggal borítja el földeinket, 's városainkat az áradó víz, emészt kunyhót, 's palotát a' tűz, 's rázkodik meg a' föld halomra döntvén százados roppant épületeket; valamint nem kérdezhetjük milly joggal él, lehel, 's mozog az ember, milly joggal forog benne a' vér, éreznek az idegek, 's húzódnak össze az izmok, milly joggal támadnak belsejében kórságos anyagok, milly joggal vív ellenök, 's fojtja el azokat a' diadalmas életerő, 's milly joggal állítja ekképen helyre a'

pillanatilag megzavart egészséget, az emberi életművészet' alkotó részeinek harmóniáját, vagy is ha illy kifejezéssel szabad élnem, *azoknak egymáshozí jogos viszonyát*; valamint ezeket nem, úgy a' státust sem kérdezhetjük, hogy honnan vette jogát életműködésire, mert ettől szintúgy, mint amazoktól egyéb feleletet nem várhatnánk, mint hogy ezt tennie természetből vett ösztöne, életelve, rendeltetése.

A' státus ugyan azon joggal ró büntetést az egésznek javát, vagy az egyes polgár' törvényes jogait sértő tettekre, melly joggal magát 's minden tagjait más ártalmas befolyásoktól megóvnia szabad, sőt arra köteles; melylyel dögletes párolgású mocsárokat kiszárit, áradó folyamok ellen gátakat épít, pusztító tüzet olt, 's a' t. erre is amarra is a' köz' java, 's a' szükség jogositja. Valamint kétségbe sem vétetik, hogy az ember valamelly beteg tagját elmetszheti életének fentartása, vagy egészségének helyre állítása végett, úgy a' polgári társaságtól sem tagadhatjuk meg azon szabadságot, mellyet ösztönileg úgy is mindig gyakorolt 's gyakorolni fog, hogy az egyest feláldozhassa az egésznek; milly határok közt azonban, azt alkalmam lesz még bővebben fejtegetni.

A' fentebbi hasonlításokra 's analógiákra nézve olly ellenvetést gyanítok, hogy a' státus anyagi tekintetben egyediséggel, és erkölcsi szabadsággal bíró lények' egyesülete, ezért tehát azt tisztán anyagi erőkkal, vagy olly életműves lénnyel, melly magában élő de alkotó részei nem egyebek holt anyagnál, egybe nem hasonlíthatni; ha pedig a' státust egészben mintegy erkölcsi személynék képzeljük, akkor ez csak eszme, fogalom, mellyre az anyagi világból vett hasonlatokat nem alkalmazhatni. De egy részről képesek vagyunk e azon határvonalat melly az erkölcsi világot az anyagitól elválasztja olly szorosan meghatározni? Vagy ha erre képesek volnánk is, nem hihető e, hogy a' természet a' szellemi világban szintúgy, mint az anyagiban analógia szerént munkál? nem mutatnak e oda számos tapasztalások? Más részről pedig minden kétségen túl van e, hogy az élő organisációk' alkotó részei valóban nem egyebek érzéketlen holt anyagnál? 'S azért, mivel mi nem tudjuk, lehetetlen e, hogy ezek is bírassanak némi érzéssel, öntudattal, egyediséggel? 'S tudjuk e meddig terjed saját erkölcsi szabadságunk, vagy hogy nem intéztetnek e vágyaink, akaratunk, cselekvéseink egy főhatalom által észrevétlenül

valamelly magasabb előttünk ismeretlen cél felé, ott is, hol teljes szabadságban hiszszük magunkat.

Talán felesleges megjegyezni, hogy midőn itt a' státusról, 's annak jogairól szólok, nem a' státushatalmat képviselő személyeket értem, vagy legalább csak annyiban érthetem, a' mennyiben ezek törvényhozói, 's végrehajtói minőségekben az összes polgári társaság' organumainak tekinthetők, akár egyenes választás, akár néma helybenhagyásnál fogva jutottak legyen ezen polczra.

III.

A' büntető jog' célja.

Nemo prudens punit, quia peccatum est,
sed ne peccetur; revocari enim praeterita
non possunt, futura prohibentur.

Seneca.

A' státus' büntetési jogának megállapítása után, egy másik kérdés támad, amannál jóval fontosabb, az t. i. hogy e' jog' gyakorlása által minő cél felé kelljen a' státusnak törekedni. Hogy ezen kérdésnek egy vagy más értelemben eldöntése milly hatalmas befolyással van a' büntető jog' gyakorlati oldalának kifejtésére, ez magából is értetik, de ezen cikkely' folytatában még többször is alkalmam lesz érinteni. Itt is, valamint az első kérdésnél két, látszatra ellenkező irányba ágaznak el a' jogtudósok' véleményei, két különböző, de némi módosításokkal talán megegyeztethető vezérelvet követnek, u. m. az igazság', vagy a' közhaszon' elvét. Mind-egyiket saját nézeteimmal kísérve, a' tárgy' gyakorlati fontossága miatt bővebben kívánom fejtegetni.

Az igazság' elve.

Ezen elvnek hívei büntetést csak akkor, 's csak azon okból kívánnak kiszolgáltatni, ha 's mivel az valamely a' múltban elkövetett bűn által érdemeltetett, tekintet nélkül arra: fog e a' büntetésből a' közre haszon háramlani, vagy sem. Ezen elvet először *Kant* állította fel, de hazájának jogtudósai közt követőkre nem igen talált; újabb időben azonban a' francia írók közt *Rossi* jeles munkájában: *Traité du droit pénal*, 's a' németek közül is

nehányan, jelesen *Mittermaier* némely apróbb czikkelyeiben az általa kiadott: „*Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft, und Gesetzgebung des Auslandes*“ füzeteiben, az igazság' elve mellett nyilatkoztak. *Kant* *) ezen elvet következőleg fejtegeti. A' birói büntetést soha sem róhatni a' bűnösre mint eszközt, más akár a' társaságra, akár magára a' bűnösre is háramló haszon' elérése végett, hanem minden időben, 's minden körülmények közt csak azért mert bünt követett el. Mi előtt még arról szó lehetne, ha valljon valakinek megfenyítéséből hasznót remélhetni e ő reá, vagy polgártársaira nézve, azt kell határozni, ha bűnös e valóban vagy sem. Egy embert soha sem szabad egy másíknak czéljaira eszközül használni, 's illy módon őt a' dologi tárgyak' sorába tenni. Ettől megóvja az embert veleszületett személyessége, ha polgári személyességének elvesztésére kárhoztathatik is. A' büntető törvény *categoricus imperativus*, 's jaj annak ki a' boldogságtan' kigyótekergeiseiben mászva valamit keresne, mi haszon' kedvéért a' bűnöst felmentené a' büntetés vagy annak csak egy része alól, ama' pharisaeusi jelszó értelmében: jobb, hogy egy ember veszszen, mint hogy egy egész nép romlásra jusson; mert ha az igazság kivész a' világból, nem méltó hogy benne ember éljen.

De mellyik neme, mellyik foka a' büntetésnek az, mellyet a' köz igazság' elve megkíván, melly szerént ítéleteit szabja? Illy mérték nem lehet egyéb mint az egyenlőség' elve, hasonló a' nyelv' állásához az igazság' mérlegén, mellynek sem egyik sem másik oldal felé nem szabad hajlani. Ennélfogva minő rosztat követel valaki, ember vagy polgártársán, olyat követel önmagán is. A' ki mást meggyaláz, magát gyalazza meg, a' ki mástól lop, magától lop, a' ki mást ver, magát veri, a' ki mást öl, magát öli. — Csak a' visszatörálás' joga (*jus talionis*) de csak törvényes bíróság által, 's nem magányos ítelet után kiszolgáltatta, határozhatja meg a' büntetés' minőséget 's mennyiségét az igazság' elvének megfelelőleg: minden egyéb mérték ingatag, és más közbe vegyülő tekintetek miatt a' tiszta és szigorú igazság' elvével nem ritkán ellenkezik.

*) *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* 2te Auflage 1798.
195dik lap. 's. t. —

Midőn az mondatik, hogy a' ki mástól lop, magától lop, ezt úgy kell érteni, hogy az, a' ki lop, minden birtokot bizonytatlanná tesz; — a' visszatorlás' jogánál fogva tehát ő maga is megfosztatik minden hasznos tulajdon' biztosságától; ennél fogva többé nem birhat semmit, nem is szerezhethet semmit, de azért még is élni kíván, a' mi másként meg nem történhetik, mint ha mások táplálják. De minthogy ezt senki, 's így a' státus sem teheti ingyen, úgy kéntelen a' bűnös erejét, és tehetségeit annak bár minémű munkára átalengedni, 's ekképen bizonyos időre, vagy a' körülmények szerint örökre is rabszolga állapotra jutni.

A' ki pedig mást öl, maga magát megöli, az az: meg kell hallnia. Itt az igazság' követelése más surrogatum által ki nem elégítetnek. Nincs egyenlőség bár mi bánatos és nyomorú élet, 's a' halál közt; nincs tehát egyenlőség az elkövetett gyilkosság 's egyéb büntetés közt, mint a' bíróilag kimondott, de minden kinzástól (melly az emberiséget a' szenvedő' személyében rémképpé tenné) ment halál. Még akkor is ha a' polgári társaság minden tagjainak megegyezésével elakarna oszlani (például ha valamely sziget' lakói azt határoznák köz akarattal: hogy szétmennek a' világ minden részeibe) még akkor is a' börtönben lévő utolsó gonosztévőt előbb kikellene véggezni, hogy kiki azt nyerje, mit tettei érdemelnek, 's bűnsúly ne terhelje a' népet azért, mivel büntetést nem róván a' gyilkosra mintegy részesévé lett az igazság' nyilvános megsértésének.

*Kant*nak ezen elve ellen, bár mi nagyszerű és nemes legyen az általa kifejtett eszme, igen sok tekintet szól, mellyek közül azonban, hogy hosszas ne legyek, csak némelyeket kívánok röviden említeni. Első, úgy szólván minden egyéb ellenvetéseket magában foglaló kérdés az, ha valljon tanácsos e, lehet e a' büntető jognak olly vezérelvét megállapítani, mellynek az emberi természetnél fogva lehetetlen megfelelni? az az, ha valljon a' státus mint emberi egyedek' öszvege, gyakorolhat e általános, mintegy isteni igazságot. Hogy a' büntető jog a' szoros igazság' elvének teljesen megfeleljen, szükség hogy ne csak azon tettekre, mellyek az egész társaságnak, vagy valamely egyes tagjának jogkörét sértik, hanem minden erkölcsileg rossz cselekedetre is bün-

tetés rovassék, mert ezen elv szerint, nem a' közhaszon és szükség, hanem az igazság követeli a' büntetést. De itt is ismét egy új kérdés támad, ha valljon az, mit mi emberileg ítélve rossznak hiszünk, rossz e az, az isten, vagy az örök világrend előtt is? Ha valljon azért mivel egyikünk, vagy másikunk valamelly tett által fájdalmasan sértetett érzéseiben, vagy érdekeiben, lehet e azt általános gonosznak, a' természet' örök törvényeit sértőnek is állítani? Ha valljon bünösebb e illy tettet elkövető emberi lény az örök igazság' törvényszéke előtt valamelly vadállatnál, vagy pusztító elemnél, melly életünket, vagyónunkat fenyegeti 's dulja? De mind ezen kétségeket mellőzve 's feltétvén hogy az mit mi bűnnek, gonosznak hiszünk, valóban az, nem csak mi reánk emberekre, hanem az egész roppant mindenségre nézve is, 's ennélfogva csak ugyan büntetést érdemel a' haszon és szükség' tekintetén kívül is, ha mondom, ezt felteszszük is, de a' mellett a' világot intéző fő hatalmat hiszünk, nem kell e hinnünk azt is, hogy ez a' bűnök által megzavart erkölcsi harmóniát akár e' földön, akár a' túlvilágban helyre fogja állíthatni a' nélkül: hogy segedelmünkre szorulna? De azok is, kik illy fő lényt tagadnak, magyarázhatják e máskép a' világegyetem' fennállását, mint az erők' és 'anyagok' örök egyensúlya által, 's nem kell e ezen egyen súlyt az erkölcsi világra is kiterjeszteniök, minthogy ezt is az anyag' körébe vonják? Nem kell e a' materialistának is, ki az ember' rendeltetését csak e' rövid földi pályára kívánja szorítani, szinte elismérnie, hogy a' boldogság és inség, jó és rossz, erény és gonoszság közti súlyegyen már itt is, ha bár néha csak az egyedek' belsejében 's rejtve minden szem előtt, helyre áll? mert ha istent nem is, örök világrendet ő is kéntelen elismérni. — De van e státusnak joga ezen örök isteni igazságnak ítéleteit megelőzni, vagy a' világrend' zavarói ellen mintegy boszúlóul fel lépni? Ezen kérdés értekező' véleménye szerint szoros kapcsolatban áll a' lehetőség' kérdésével, 's azt meri reá felelni, hogy a' státusnak nincs joga azt tennie, és pedig azért nincs, mert nem *teheti*. Volt már alkalom említeni, hogy minden létező erő és tárgy között bizonyosan vannak holmi határozott viszonyok, némileg hasonlók a' státus' polgárai közt fennálló jogviszonyokhoz; de minden jog törvény' korlátai közt létezik. Ezen törvények a' mennyire a' polgári társaság' tagjainak jogkörét határozzák, írottak,

vagy szokás által megállapítottak 's ennél fogva emberek által teljesen ismérhetők is. — De a' természet' törvényei nem decretumok', sem codexek' formájában jelennek meg, hanem előttünk csak a' lehetőség' vagy lehetetlenség' alakjaiban nyilatkoznak. A' társas állapoton kívül élő ember, a' más polgári társaságokkal szerződési viszonyban nem álló, vagy azt felbontott státus pedig nem egyéb természetéről, 's mint olyan csupán csak a' természet' törvényeinek hódol, joga 's hatalma addig terjedvén, míg más idegen természetűek' ellenhatásában akadályt 's határt nem lel.

'S valljon nem lehetetlen e az igazság' elvének szigorú kivitele? Mellyik státus állithatna elő olly bírót, a' ki a' bűnös veseibe tekinthetvén, tettének erkölcsi értékét, 's ennek fokozatját megmérné határozni? Haladtunk e már elégge a' szellemi és anyagi természet' ismertetében, hogy tudhassuk mennyire hatnak külső befolyások, éghajlat, időjárás, légmérséklet, eledel, 's más részről nevelés, erkölcsi ragály, olvasás, még statusintézmények is akaratainkra 's tetteinkre? 'S nem kellene e a' szoros igazságnak mind ezeket számba venni? 'S ha átaljában ezeknek hatását ismérnők is, birunk e mindentudással, 's tudhatjuk e mennyit lehessen egyes esetekben az említett 's ezerféle más nem is gyanított befolyásoknak tulajdonítani? 'S feltévé, hogy mind ezt tehetjük, ha képesek volnánk is minden tettnek erkölcsi becsét szorosan kimérni, valljon találhatnánk e mindegyiknek szorosan megfelelő büntetést? Ismérhetjük e olly pontosan nem csak átaljában az emberi természetet, hanem különösen minden egyedet is, hogy meghatározhassuk, melly neme a' büntetésnek fog az elkövetett bűnnek szorosan megfelelni? Mennyire érzékeny ez, vagy amaz a' testi fájdalom iránt, mennyire ragaszkodik az élethez, szabadsághoz? Ezen 's számtalan hasonló tekintetek elmellőzhetlenek a' szoros igazság' elvének gyakorlata mellett.

De ha minden egyes esetben a' büntett erkölcsi értékét mathematicai pontossággal ki nem számíthatjuk; ha minden egyes embernek a' büntetések 's szenvedések iránti fogékonyságát előre meg nem határozhatjuk, miképen találhatnánk fel a' bűn ezernyi erkölcsi árnyeklatainak pontosan megfelelő szintannyi büntetésne-meket? Miként lehet a' szenvedések' súlyát szorosan a' bűn' súlyához mérni? Mi szolgálhatna illy calculusnak kulcsul, mértékül?

A' bűnsúlyának csak kétféle mértékét képzelhetni: vagy a' büntett által megsértetteknek szenvedését, vagy a' szándék' gonoszságát. De hogy az elsőt egész kiterjedésében ismérhessük, a' megsértett egyednek sérelmein felül, rokoninak, barátinak 's hány vele közelebb 's távolabb viszonyban álló személynek a' tettől származó veszteségeit, és szenvedéseit is számba kellene vennünk, 's van e törvényhozó, ki ezt előre látni, bíró ki megítélni képes volna? Ha pedig nem tekintvén a' tett' következményeit 's másokra hatását csupán csak az abban nyilatkozott szándék' gonoszsága határozná meg a' bűn' fokozatát, akkor ezen elv szerint nem csak tette, de még gondolatokra, a' mennyire kinyomozhatók, büntetéseket kellene szabnunk.

Mert nem bűnösebb e az, ki magában valami gonosz tervet forralváu, csak gyávaság, vagy vakeset által gátoltatik annak végrehajtásában, annál ki néha ellentállhatlan szenvedélyek által elragadtatva, ezer csábító körülmények által ingerelve a' pillanat' mámorában vétkezik? 'S az, a' ki legszentebb erkölcsi kötelességeit elmulasztja, a' jótévője, szülői eránt hálátlan, a' hitszegő barát, vagy a' gyáva hírhordó, az alattomos rágalmazó, a' ledér csábító, a' rossz férj, pazarló atya, és száz ezekhez hasonlók nem állanak e magasabb fokán a' bűnnek, akár a' megsértett félnek okozott szenvedéseket, akár a' szándék' gonoszságát vegyük mértékül, mint a' tolvaj, a' ki inségében a' gazdától egy falatot lop, hogy magát a' családját talán éhenhalástól megmentse? De képzelhetni e, mind e' mellett józanúl státust, melly gondolatot, tisztán erkölcsi vétséget törvényszék elébe vonna, vagy a' tolvajtságot minden büntetés nélkül hagyná? — De lássuk hogy az igazság elvének védői mit javasolnak még mértékül a' bűn és büntetés közötti arány' megállapítására? A' *Kant* által javasolt bírói talio által az igazság által követelt szoros arány el nem lesz érve; — mert vegyük például, a' gyilkosra bíróilag szabott halált. Ez, kivált ha kínzásoktól ment, mit *Kant* is helyesen, de a' szoros igazság' elvével ellenkezőleg kíván, csak egyféle lehet, a' gyilkosság' bűnfoka pedig ezerféle, akár a' szándék' gonoszságát, akár a' másoknak okozott kárt tekintsük. De még az egyéb vagy, vagy becsület elleni vétségekről mit mondjunk? Mikép segíthetne ezeknél a' *Kant*' metaphorája által (a' mérleg' nyelvéről) újra felállított talio, az igazságos arány' feltalálására? *Rossi* mind

a' bűnfokának, mind az arra szabandó büntetésnek mértékéül a' lelkiösméretet kívánja. Az ember' egyedi lelkiösmérete legyen az örök isteni igazság' tolmácsa? A' lelkiösméret melyly annyira különböző, annyira változó, hogy talán két egyedben sem tökéletesen egyforma; melyly egy 's ugyan azon személyben 's korához, körülményeihez, testi egészségéhez képest változik; melyly egy században hősi erény gyanánt tisztelteti azt, mit másban mint feketé bűnt kárhoztat, melyly a' spártaiaknak nem csak megengedte, sőt megparancsolta a' lopást, melyly hajdan emberáldozatot, mint az istenségnek kedves adományt tekintett, melyly most is némelly vad népeknél a' fiú' köteleességévé teszi agg szüleinek megölését, 's az olasz haramjával, ájtatos imádság után csendes lélekkel fosztatja meg életétől 's vagyonától az útast. Ha tehát a' *Rossi* által mértékül ajánlott lelkiösméret alatt, minden egyes embernek individualis érzését értjük, képtelenséget állítunk, ha pedig ez csak egy vagy más korban divatozó jó és rosszról fogalmat jelent, úgy az értekező is azt hiszi, hogy a' törvényhozónak erre tekintettel kell lenni, mit később alkalma lesz bővebben kifejteni; de illy értelembe is, midőn tulajdonképen nem más a' közvéleménynél, — ezt az általános igazság' magyarázójának el nem ismérheti.

Továbbá az általános igazságnak feladása nem csak a' roszak' büntése, hanem az erény' jutalmazása is volna, 's ha a' státushatalom ezen tekintetben az istenségnek képviselője akar lenni e' földi pályán, akkor nem csak büntető, hanem jutalmazó codexet is kell készítenie. De itt ismét ugyan azon nehézségekre akadunk, mint amott. Az erény' fokozatait, az ezeknek szorosan megfelelő jutalmakat, az utóbbiak iránti fogékonyságot meghatározni szint olly lehetetlen feladat, mint a' büntető igazság' méltányos kiszolgáltatása.

'S valljon ki ne tudná, hogy a' valódi erény titkon munkál, 's a' világ' tapsait kerüli? De ezen szerénységnek, melyly becsét még neveli, nem következése e, hogy ha a' státushatalom jutalmazásokra is terjeszkednék, a' valódi erény elesnék érdemlett díjától 's azt helyette a' kérkedő képmutatók serge nyerné el? Az itt futólag érintettek, úgy hiszem elegendők annak megmutatására, hogy a' szoros igazság' kiszolgáltatása halandók' tehetségeit felülmúló vállalat, hogy tehát az emberek által gyakorlandó büntető jogot kirekesztőleg olly alapelve építeni, melyly emberileg kivihetetlen, nem tanácsos.

A' haszon' elve.

Azon elvnek, mely a' büntető jog' céljául csak a' státusnak és tagjai' többségének javát 's a' törvény által megállapított jogviszonyok' fenntartását tűzi ki, legjelesebb védője 's bajnoka *Bentham*. Több munkáiban elszórt tárgyróli nézeteinek 's okoskodásainak veleje, a' mennyire együvé szerkeszteni birtam, rövid vázolatban ez. — A' törvényhozásnak feladása a' *közjó' előmozdítása*, 's ennélfogva más elvből nem indulhat ki, mint a' *közhaszonéból*. *) Ezen elv olly világos, hogy a' megmutatásra sem szorúl. Ez magában axioma, 's a' tudomány' feladása nem egyéb mint az, hogy a' haszon' elvét tisztába hozza, azaz, hogy azzal helyes fogalmakat kössön egybe, azt következetesen és minden kivétel nélkül gyakorlatilag alkalmaztassa, végre pontos felszámítására módokat találjon.

A' természet az embert kellemes és kellemetlen érzések', az öröm' és fájdalom' hatalma alá helyezte. Ezen érzéseknek köszönjük minden fogalmainkat, ezek által határozatnak minden ítéleteink, terveink, életeink, 's életcéljaink. Ezt kétségbe vonni öncsalódás volna, mert az ember mindig, és mindenütt, öntudta nélkül is kellemes érzésekre vágyik, 's kerüli a' fájdalmat. Ezen örökké munkás, 's az ember' lelkére ható érzésekre, kell tehát minden akár erkölcsi, akár polgári törvényeket alapítani. Ezt pedig egyedül csak a' haszon' elve eszközölheti.

A' haszon elvont fogalom, 's egy tárgynak abbeli tulajdonságát, és irányát jelenti, mellynél fogva valamely rosznak elhárítására, vagy valamely jónak megszerzésére szolgál. *Rosznak* szenvedést, fájdalmat 's ezek' okait, *jónak* örömeket, élvezeteket 's szinte ezeknek is okait nevezzük. A' mi valamely egyed' hasznának 's érdekeinek megfelel, neveli jólétének öszvegét; a' mi tehát a' köztársaság' hasznát mozditja elő, nevelni fogja azon egyedek' összes jólétét is, kik annak tagjai. Ennélfogva a' haszon' elve mellett csak arról lehet kérdés, ha ez vagy az hasznos e, vagy káros, és milly mértékben a' státusra nézve, annak eldöntésére, hogy mi történjék. —

*) Principes de législation. Chap. 1. Oeuvres de I. Bentham. T. 1. P. 1. p. 9. sq. ed. Brux 1829 — 34. —

Minden egyéb törvényhozási elvek *Bentham* szerint szint-
 olly elégtelenek, mint be nem bizonyíthatók, 's azon felül titkon
 még a' haszon' elvét is foglalják magokban. A' mit a' theoriák jó és
 rossz, erény és gonoszság, bűn és jótett, büntetés és jutalom ne-
 vezet alatt értenek, az a' haszon-elv szerint az öröm' és fájdalom'
 fogalmaiban központosúl, 's a' mit amazok igaznak, vagy igazta-
 lannak keresztelnek, azt a' haszonelv *hasznosnak*, vagy *káros-
 nak* nevezi.

A' törvényhozónak csak a' jónak terjesztése, és a' rosznak
 elfojtása lévén feladása, 's csak öröm és fájdalom' útján lehetvén
 az emberi lélekre hatni, szorosan kell ismernie azoknak *erejét*,
 és *értékét* (valeur) *)

De nem elég ha a' törvényhozó az örömök' és szenvedések'
 értékét csak egyes személyekre nézve ismeri. hanem azokat te-
 kintettel más személyekre, és mint új' örömök', vagy szenvedések'
 forrását is becsü alá kell vennie. Ezen tekintetben értékek egy
 részről *terjedés*, más részről *termékenység*, vagy *tisztaság* ál-
 tal határoztatik meg. Mert minél több személyt ér valamelly öröm
 vagy fájdalom, minél több hasonnemű örömök, vagy fájdalmak
 származhatnak abból, és minél kevesebbé szülhet fájdalmat az
 öröm, 's örömet a' fájdalom, vagy is más szókkal, minél *terjedőbb*
termékenyebb 's *tisztább* akár az egyik, akár a' másik, annál
 nagyobb annak ereje 's *értéke*. Mind ezek elemei egy erkölcsi
 számvetésnek (*d' un calcul moral* mint Bentham nevezi) 's e' sze-
 rént a' törvényhozás *arithmetikai* feladássá válik. *A' rossz mellyet*
a' törvény valakire ró, a' kiadás, a' jó melly abból származik a'
bevétel; ha egyiket a' másikból levonjuk, a' maradékból kitet-
szik a' nyereség vagy veszteség.

Az efféle arithmetikai felszámolásából a' jónak 's rosznak,
 kiséül, hogy minő tettek, 's milly mértékben büntetendők. Illy
 végre a' törvényhozónak valamelly büntetést érdemlő tetteből szár-
 mazó rosznak haladására és terjedésére kell figyelmeznie, 's ki-
 sütnie mennyire sértetik meg általa először is a' közvetlenül ká-
 rosított egyed, ettől miként terjedhet el a' kár többekre is, és ha
 valljon ezen terjeszkedés által a' tett által okozható kár csekélyeb-
 bé válhatik e eloszlás (mint vagyonsértéseknél szokott néha tör-
 ténni) vagy még súlyosabbá a' megsértettek' számának nevelése által.

*) Principes de législation Chap. 10. 32ik l. s. t.

A' törvényhozó abban az orvoshoz hasonlít, *hogy csak több rossz közül lehet választania*, mert minden törvény (ha a' czélt melyre hozatott nem tekintjük) magában rossz, mivel az ember' szabadságának korlátokat szab. Minthogy tehát a' törvényhozónak feladása, mint felebb említettük, lehető legnagyobb terjesztése a' jónak 's elfojtása a' rosznak, természetes hogy két rossz közül mindig a' kisebbiket kell választania. Ezért minden egyes esetben jól meg kell fontolnia, ha valljon az, mit meg akar gátolni valóban *rossz* és *káros* e, 's ha károsabb e annál, a' mit ellene óvószerrül használ. Két dologra kell tehát ügyelni, először a' büntettnék rossz, vagy káros létére, másodszor a' törvény' 's általa megállapított büntetésnek lehető ártalmaira, vagy más szókkal, a' betegség' és gyógyítás' rossz oldalaira. *)

A' betegség' ismeretének megkell előzni a' gyógytant, ezért előbb a' büntettekről, utóbb a' büntetésekről akarok szólni.

Egy rossz ritkán jó egyedül, ha egyes személyt ér, ettől mintegy középpontból szétterjed másokra is. Természetes fejlődésében, haladásában 's terjedésében különböző alakokban jelenik meg. Egy rosszból, vagy hasonnemű, vagy más nemű rosszak is szoktak eredni, de néha a' rosszból jó, 's a' jóból rossz is származhatik. A' rosznak természetes haladását ismerni, 's azon okokat, melyek annak roszra vagy jóra fejlődését eszközlik, kinyomozni a' törvényhozónak feladása. — Ezen tekintetben a' roszat következőleg lehet felosztani:

A' rosz vagy *első*, vagy *másod rendbeli* (mal du premier ordre, mal du second ordre); Bentham még harmad rendbeli rosszat is említ, de az alkalmaztatásban ennek úgy szólván semmi hasznát sem veszi. Ha a' rosz, vagy kár csak egyes meghatározott, és ki-jelölhető személyeket ér, akkor *első rendbeli*, ha pedig ezen egyedeokról általmegyen, vagy az egész polgári társaságra, vagy határozatlan számú 's ki nem jelölhető személyekre, akkor *másod rendbeli rosznak* nevezhetni.

Az első rendbeli rosznál két esetet kell megkülönböztetni u. m. az *eredeti rosszat* (mal primitif) mely csak a' közvetlenül megsértett személyt illeti, és az *elszármaztatottat* (mal derivatif) mely

*) Principes de législation Chap. 10 32ik l. 's. t.

ezzel együtt más kijelölhető személyeket is ér p. o. házas társat, gyermekeket, jó barátot 's a' t.

A' másod rendbeli rosznál is két különböző eset fordulhat elő: *háborodás* (l' alarme) és *veszély* (le danger). Mindegyik külön is létezhet, jöllehet többnyire együtt járnak. Ha például a' közönséget valami összeesküvésű költött hír aggodalomba ejti, ez háborodás veszély nélkül; ha ellenben a' közönség valamely fenyegető csapást nem gyanít, ez háborodás nélküli veszély; ennél fogva megtörténhetik, hogy a' háborodás nagyobb a' veszéllynél, vagy ez amannál. De közönségesen mind a' kettő, mint ugyan azon oknak okozatai, együtt és hasonló fokon fordulnak elő. A' megtörtént rosz, hasonló rosznak veszélyét szüli, ez pedig közháborodást. Mert a' büntetés' példája károsan hat az elmékre, 's útát nyit új meg új büntetettekre, vagy a' bűn' eszméjének ébresztése, vagy az inger' öregbítése, vagy az erkölcsi ösztön, 's a' becsületértés' elfojtása által, mint a' tapasztalás olly országokban tanúsítja, a' hol rablások és lopások büntetlenek szoktak maradni. A' büntett' ismétlésének valószínűsége, és az attóli félelem, vagy is a' veszély és háborodás, alkotó részei a' második rendbeli rosznak.

Alkalmazzuk ezen elveket egyes esetekre. — Valakit meglopnak, kirabolnak, meggyilkolnak. Itt a' rosz legelőbb is magát a' megtámadott személyt éri, 's vele együtt közelebb rokonit 's barátit. Ezek' szenvedéseinek öszvege alkotja az első rendbeli roszat. De ezzel a' büntett által okozott kár koránt sincs kimerítve. Az elkövetett rablás, gyilkosság' híre szájról szájra terjed a' közönségben, 's kiki hasonló megtámadástól tart. A' fenyegető veszély közháborodást szül, melyet a' rablók' száma, vakmerősége, kegyetlensége, 's a' közhirre vált eset' körülményei rémüléssé is emelhetnek; az útasok éltökat féltik, a' közlekedés és kereskedés megakad, az országútak elnéptelenednek, 's az egész polgári társaságnak rendes munkássága elszibbad. Ezek teszik a' második rendbeli rosznak foglalatját. —

A' büntetettek által okozható rosznak Bentham által felállított egyéb felosztásait a' hely' szűke miatt elhallgatván, csak azt kívánom megjegyezni, hogy ezek nem olly üres subtilitások, millyeneknek első tekintetre látszanak, mert csak ezek nyújthatnak mértéket a' bűn' súlyának, ennél fogva a' reá mérendő büntetésnek is meghatározására. Hasonlítsunk egybe például olly bünt, mely há-

borodást okoz, olyannál, mely nem teszi. Ez utóbbi által okozott rossz sokkal csekélyebb lesz, mivel a' megsértett egyeden kívül a' polgári társaságban senkit sem károsít, 's ennél fogva csekélyebb büntetést is kíván. Vannak ellenben büntettek, melyek személyesen senkit sem sértenek, de még is háborodást és veszélyt, vagy is másod rendbeli rosszat szülnek, 's azért büntetésre méltók p. o. a' polgári igazság elleni vétségek, melyet bíró, tanú, 's vádoló elkövethetnek, ha jog és törvény ellenes kedvezés által valamely gonosztévőt az érdemlett büntetéstől megmentenek, 's ez által néki, 's másoknak új büntettekre ingert szolgáltatnak.

De nem csak a' rossz terjed és halad az említett módon, hanem szerencsére a' jó is, és ebben szintűgy első, és másod rendbeli jót lehet megkülönböztetni; sőt némelly rossz a' természetben, valamint a' polgári társaságban is, csak látszatra rossz, de következményeiben jó. Így p. o. a' törvényes büntetések első rendbeli rosszat foglalnak magokban a' megbüntetett egyedre nézve, de ezt felülmúlja a' státusra háramló jó, mely a' közbátorság' és bizodalom' helyre állításának eredménye. Igaz ugyan hogy a' büntetések is okoznak veszélyt, háborodást, vagy is másod rendbeli rosszat, de kinek? Csekély számú személyeknek, kik gonosz tetteik által önként teszik ki magokat a' veszélynek, 's kiknek, ha a' törvényt tisztelnék, nem volna mitől félniök.

A' fentebbiekből látjuk, hogy Bentham szerint büntetteknek csak oly cselekedeteket nevezhetni, melyek több rosszat, mint jót szülnek. Annak megítélésére tehát hogy minő tettek tartoznak ezen categoriába, az azokból származó jót 's rosszat egybevetvén, erkölcsi számvetés' útján az eredményt ki lehet sütni. Vegyük például valakinek meggyilkoltatását, 's hasonlítsuk össze a' hasznot, mely abból a' gyilkosra háromoltatik, a' kárral, melyet a' meggyilkolt személy 's családja szenvednek, 's látjuk, hogy már itt is legtöbb esetben az első rendbeli rossz felülhaladja az első rendbeli jót. De itt még nem állhatunk meg. A' merény veszélyt és háborodást is szül az egész polgári társaságban, 's így ezreket ér, holott a' tett' hasznait csak egy, vagy kevés személy élvezheti.

Azon kérdésnek helyes megfejtésére, hogy mely tettek büntetendők, melyek nem, az előre bocsátott elvek' világánál szükség még az erkölcsi törvényt, a' jogtörvénytől elválasztani, 's a' pol-

gári törvényhozásnak hatáskörét 's birodalmát kitűzni. Mind az erkölcsi, mind a' polgári törvénynek egy a' célja t. i. az emberi tettekre alkalmazandó szabályok által a' lehető legnagyobb boldogsági öszveg' létre hozása. De a' polgári vagyis jogtörvénynek több okoknál fogva szűkebb határai vannak az erkölcsinél, mert *először*: a' polgári törvényhozó csak büntetések' (igen ritka esetben jutalmazások) útján képes az emberek' cselekvéseire hatni. De minden büntetés magában véve, rossz, mert emberi lényre szenvedést ró, 's csak akkor megengedhető, *ha az általa okozott jónak öszvege felülmúlja a' rosszat*. De ha az erkölcsi törvények iránti engedelmet is büntetéssel akarnók kicsikarni, akkor a' büntetésben foglalt rossz többnyire nagyobb lenne az erkölcstelenség' káránál, és az efféle büntető törvények' végrehajtása, 's az arra szükségképen használandó módok 's eszközök a' polgári társaságot inkább nyugtalanítanák: az az, nagyobb háborodást szülnének, mint ama' rossz, mellynek elfojtására czéloznának.

Másodszor. Illy nemű büntető törvények a' birót veszélybe hoznák, hogy ártatlanokat is büntessen, mert az erkölcstelenség' különböző nemei szoros definitiók alá nem esnek, 's ennél fogva a' speciesfacti pontos meghatározását sem engedik. Mit kelljen érteni gyilkosság, rablás, tolvajság alatt, kiki tudja, de nem hogy mit lehessen tulajdonképen hálátlanságnak, érzéketlenségnek, álnokságnak, 's több efféle erkölcsi hibáknak 's jellemi hiányoknak nevezni.

Mintán Benthamnek fő elveit a' bűnökre nézve eléadtam, ideje hogy általtérjek a' büntetésről nézeteire. Ha úgy mint felebb történt, a' büntetteket a' polgári társaság' betegségeinek tekintjük, az analogia azt kívánja, hogy az azok ellen használandó eszközöket gyógyszereknek nézzük. *) Bentham ezeket négy osztályba sorozza, megkülönböztetvén 1ör *óvó szereket*. 2or *elfojtó szereket*. 3or *kárpotló szereket*. 4er *tisztán büntető szereket*.

1. *Óvó szerek* olly rendszabályok, mellyeknek célja fenyegető, de meg nem történt, sőt még el sem kezdett büntetteket megelőzni. Azok kétfélék lehetnek, vagy közvetetlen, vagy közvetett eszközök. Az elsők bizonyos meghatározott személyektől várható gonosztett ellen irányozvák, az utóbbiak ellenben általánosán a' bű-

*) Principes du Code pénal. 2. ch. 1. 145dik l.

nöknek egy vagy más osztálya, 's így tehát nem egyes személyek ellen intézvek, hanem a' státus' minden tagjait érdeklik. A' közvetlen eszközök közé tartoznak hatósági intések és fenyegetések, eltiltás bizonyos helyektől, száműzés, fegyverek' elkobzása, kezeség, 's a' t. A' közvetett eszközök igen különböző természetűek, és sokfélék lehetnek, u. m. népnevelés, a' társaság' tagjainak erkölcsi, és értelmi kifejlődését elősegítő intézetek, jól szerkesztett rendőrség 's a' t.

2. *Elfojtó szerek*, olly rendszabályok, mellyek valamelly már megkezdett, de még bé nem végzett tettnek megszüntetését, 's az abból még származható rosznak legalább egy részben megelőzését tárgyazzák. Ezen elfojtó szerek az esetek' körülményeihez képest különbözők lehetnek, de csak olly büntettek alkalmazhatók, mellyeket folytathatni, vagy félbenszakaszthatni, ilyenek valamelly személynek jogellenes elzárása, valami tárgynak elsikkasztása, ártalmas élelemszerek' árulása, hamis pénz' készítése, vadorzás, dugárúskodás 's a' t. Illy vétségeket Bentham ismét a' gyógytudományból kölcsönzött kifejezéssel *chronicus vétségeknek* (delits chroniques) nevez.

3. *Kárpótló szer* alatt, a' megsértett félnek, a' büntett által szenvedett roszért adandó elégtétel értetik. A' kárpótlás szükséges nemesak az első rendbeli, hanem még inkább a' másodrendbeli rosznak megszüntetésére. Mert a' közháborodás csak úgy szünhet meg egészen, ha a' büntetés mellé kárpótlás is járulván, a' polgári társaság' minden tagja hasonló esetben, hasonlót várhat. A' kárpótló szerek az eset' körülményeihez képest igen különbözők lehetnek. Bentham főleg 6 osztályt különböztet meg:

a) Pénzbeli kárpótlás.

b) A' tárgynak természetben visszaadása.

c) Becsületi elégtétel a' bíróság, vagy —

d) a' sértő' nyilatkozása által.

e) Boszúállási elégtétel, melly úgy is minden szenvedéssel járó büntetésben foglaltatik.

f) Egy harmadik' rovására nyert kárpótlás, a' mennyire lehetnek esetek, hol a' gonosztévőnek tettéért egy harmadik személy köteles felelni.

A' kárpótló szer' megválasztása három fő tekintettől függ, u. m. az eszközlés' könnyűségétől, a' szenvedett kár' természetétől,

és a' megsértett félben gyanítható érzésektől; Bentham továbbá azt kívánja, hogy szükség' esetében a' státus' pénztárából pótol tassék a' megsértett félnek kára, a' közhaszon' elve nemcsak a' bűnösnek megfenyítését, hanem a' mennyire lehet, és a' hol a' sérelem' természetete engedi, a' kárvallottnak teljes kármentesítését is követel-vén. *) Végre

4. *Büntető szereknek* olly kényszerítő rendszabályok nevezetnek, mellyek a' megsértett félnek kármentesítésén, és a' megkezdett rosznak elfojtásán felül még azon célra használtatnak, hogy hasonló tettek akár a' bűnös, akár mások által többé el ne követtessenek **).

Minden büntett veszélylyel fenyeget jövőre nézve a' gonosztévő' részéről, de más oldalról is, mert más személyeket hasonló indító okok 's alkalom, hasonló tetre is bírhatnak. Ennélfogva Bentham a' büntetés által szándéklott megelőzést *specialisra* és *közönségesre* osztja, amaz csak a' gonosztévőre, ez pedig a' társaság' minden tagjaira alkalmaztatván ***).

A' *specialis megelőzés* háromféleképen hat: a' gonosztévőt megfosztván vagy physicali tehetségétől, vagy szándékától, vagy bátorságától új vétések' elkövetésére. Az első esetben nem bír, a' másodikban nem akar, a' harmadikban nem mer többé vétetni; az elsőben lehetetlenség, a' másodikban erkölcsi javulás, a' harmadikban félelem gátolja őt a' gonosztett' ismétlésében. Olly vétésekben tehát mellyek nagy háborodást okoznak, mivel a' gonosztévőnek igen veszélyes szándékát árulják el, meg kell őt fosztani physicali tehetségétől az árthatásra, ellenben kevésbé veszélyes vétéseknél elég ha a' büntetés elijesztő, sőt kíváncs hogy javító legyen, 's elszenvedése után a' bűnös visszatérván a' polgári társaság' kebelébe annak újra hasznos polgára lehessen.

A' *közönséges megelőzés* a' büntető törvény *fenyegetése*, és annak *végrehajtása* által eszközöltetik, a' gonosztévőre rótt szenvedés például szolgálhatván mindenkinek, hogy mit várhat maga hasonló büntett' elkövetéséből. Ezen közönséges megelőzés, a' büntetésnek nemcsak fő célja, de igazoló oka is (raison justifica-

*) Principes du Code pénal. ch. 8—18. 149—168dik lap.

**) Princ. du C. p. P. 2. ch. 1. 143. lap.

***)) Théorie des peines I. ch. 3.

tive). Ha a vétség magánálló, elszigetelt, soha nem ismételtetett volna, akkor annak büntetése *tiszta veszteség* lenne a státusra nézve, mert egy roszt a másikkal tetézne. De ha tekintetbe vesszük, hogy úgy szólván minden esetben a gonosztévőnek büntetlensége nemcsak ezt magát bátorítja, de más hasonló gondolkodású és helyzetű személyeknek is szabad tért nyit hasonló bűnökre, meggyőződünk, hogy a büntetés nem alacsony boszú és harag eszköze, hanem a közjó által megkívánt áldozat.

A vétség és büntetés közötti különbséget nem azoknak *természetében* kell keresnünk, mert magában véve mindegyik rossz, és a társaság valamely tagjának okozott kár, — hanem a különbség egy részről annak jogtalan, és ennek jogos voltában, más részről pedig a különböző hatásban fekszik. A vétség t. i. törvény által tiltott cselekedet, a büntetés ellenben törvény szüleménye. A vétség első, és másod rendbeli rossz szül, a büntetés pedig csak első rendbeli rossz (s ezt is csak azokra nézve, kik önként teszik ki magokat annak), de másod rendbeli jót. Vétségek háborodást okoznak, a büntetések ezt megszüntetik, s a közbátorságot helyreállítják. A gonosztévő minden rendszerető polgárnak ellensége, a büntetés pedig mindenkinek barátja s védője. A vétség egyes személy hasznáért közönséges rossz szül, a büntetés pedig egyesek szenvedése által közönséges jót eszközöl.

A törvényhozást Bentham, mint láttuk, erkölcsi számvetésnek állítván, ugyan ezt a büntető jogra is alkalmaztatja, s a büntetéseknek általa úgy nevezett költségeit (*dépense des peines*) számba kívánja vétetni. Szerinte a büntetés által okozott szenvedés vagy rossz, olly kiadás, melyet a státus remélhető haszon fejében tesz, s melyre azt hasonló tekintetek vezérelhetik mint egyéb státuskiadásokra *). A büntetési kiadást mind azon rosznak öszvege teszi, melly abból a megbüntetett egyedre, vele bármely viszonyban lévő más személyekre, vagy magára a státusra is háramlik, u. m. a bűnös szenvedései, rokoninak és barátinak fájdalmai, erejének vagy életének is a státusra nézve elvesztése, a büntetéssel járó pénzbeli költségek, szóval, minden a mit az egész társaság, vagy annak bármely tagja szenved, fizet, vesz. A haszon pedig, melyet a büntetéstől várhatni, hasonló vétségeknek jövődjére

*) Théorie des peines I. ch. 4.

meggátoltatása. A' büntetésekben tehát a' nyereséget a' veszteséggel egybevetvén, 's ezt amattól levonván, a' haszonmaradékból kitetszik: ha valljon czélszerűek e vagy sem. A' szerfeletti kiadás, és költség' megkimélése által a' bevétel, vagy nyereség természetesen szaporodván, világos, hogy gazdálkodás, a' mennyire a' kitűzött cél engedi, büntetésben is a' státusra nézve tiszta nyereség. *Olcsó* büntetésnek ennélfogva azt nevezhetni, melly a' kívánt sikert lehető legkisebb rosszal vásárolja meg, ellenben *drága* vagy is szerfelett *költséges* büntetés az, mellynek sikerét csekélyebb szenvedések' árán is lehetett volna elérni, 's illy büntetés' alkalmaztatását *pazarlásnak* mondhatni.

Ezekből Bentham a' büntetéseknek egy új felosztását következteti, t. i. azoknak *valódi* vagy *látszatos értéke* szerint (*peines de valeur réelle ou apparente*). A' büntetés' valódi értékét a' bűnös által valódiilag érzett szenvedések' összvege teszi, látszatos értékét pedig azon képzelt szenvedések' fogalmai, mellyekkel egy vagy más büntetés az emberek' elméjében egybe van kapcsolva. A' státusnak költségeit csupán csak a' valódi értékű büntetés teszi; a' társaság' tagjainak cselekvésmódjára pedig inkább annak látszatos és szembeszökő része szokott hatni, vagy más szóval, a' valódi büntetés veszteséget okoz, és csak a' látszatos nyereséget. Ennélfogva minél látszatosb valamelly büntetés, annál csekélyebb lehet valódi értéke. Ezen elvet szem előtt tartván a' törvényhozó, némelly esetekben a' törvény' szigorúságát a' lehetőségig szelíditheti a' nélkül, hogy annak hatását gyengítené. Ha például a' bűnösnek *in effigie* felakasztása (mit a' hollandiak egykor a' jöreményfokán jó sikerrel tettek) ugyan azon elijesztő hatással volna, mint annak *in natura* felakasztása, akkor ez utóbbi büntetésnek alkalmazása kegyetlen pazarlásra mutatna.

A' benthami haszonelv, mint gyakorlati tekintetben legalkalmazhatóbb, hamar elterjedett kivált Francia, Olaszországban és Németalföldön; de több részről ellene és követői ellen kemény szavatok is hallattak, benne főleg azt gáncsolók: hogy az emberi természet' méltóságát sértő materialistiai nézet' eredménye, melly az önzést és érdekeket teszi kizárólag minden emberi cselekedetek'

rugójává, 's a' társas erényeket is csak finomabb, a' magányos érdeket a' közérdekkel megegyeztető egoismusból származtatja. Szerintök Bentham az ember' erkölcsi és szellemi részének teljes el mellőzésével annak egyedül csak anyagi, és érzéki természetére építi minden okoskodásait. Továbbá azt mondják, ha a' törvény' és jog' egyedüli kútfejének a' hasznot ismerjük el, az a' törvényhozó' önkényének szüleménye lesz, a' büntetés pedig kényszerítő eszköz illy önkényes rendszabások' fentartására; a' büntetés' mértékéül ismét csak a' hasznat állítván fel, 's az igazság' követeléseit elmellőzván, ez által a' legkeményebb 's nem érdemlett büntetés is igazoltatik, ha a' közre abból haszon remélhető.

Ezen 's több a' haszonelv ellen felhozott gáncsok mennyiben álljanak, mennyiben nem, ezt itt részletesen vizsgálni a' cikkely' kitűzött határain túl vinne; csak azt kívánom kérdeni, ha valljon ellenkezik e olly annyira az emberi nem' méltóságával, materialismusra vezet e szükségképen, 's nem a' legnemesb emberek' példáján 's tapasztalásán alapul e azon állítás, hogy a' társas erényeknek is kútfejét önzésben ugyan, de nemesebb 's finomabb élvezetekre ért, 's kifejlődött önzésben kell keresnünk? Ez nem jelent egyebet, minthogy az, a' ki hazájáért, embertársaiért, barátiért, családjáért áldozatokat tesz, szenved; a' ki azt mit meggyőződése kötelességének vall, minden áron, a' legkeserűbb lemondással is teljesíti, kortársainak, vagy a' jövő nemzedéknek tiszteletében és hálájában, vagy tetteiből keletkezett belső megnyugvásában édesb gyönyört lel, mint a' legkéjteljeseb anyagi örömeiben. Vétünk e a' státus méltósága ellen, ha czéljául azt tulajdonítjuk, hogy egy részről nevelés, erkölcsi és vallási oktatás által minden tagjainak jellemét a' mennyire lehet az önzésnek azon legnemesb fokára, mellyet erénynek nevezünk, emelje, őket a' nemes erkölcsi öröme' élvezésére idomítsa, más részről pedig a' durvább önzőket parancsoló, és kényszerítő törvények, vagy ha elkerülhetetlen, büntetések által is olly életirányra szorítsa, mellyben magányos, vagy is rosszúl értett, 's félszegül felfogott egyedi érdekek, polgártársaiknak 's az egész státusnak köz érdekét ne sérthesse?

De nem állanak azon ellenvetések sem, hogy ha a' büntetőjog' czéljául a' közhasznot, 's az e' végett megállapított jogviszonyok' fentartását, 's nem az általános igazság' kiszolgáltatását ismerjük el, akkor a' beszámítás (imputatio) minden fontossága meg-

szűnik; hogy akkor a' tett' elkövetésének körülményei, a' bűnösnek lelki állapota, szóval minden mi eddig birói gyakorlatban könnyebbitő körülménynek tekintetett, figyelemre sem méltatik többé, 's a' szándékos gyilkos nem érdemel keményebb büntetést, mint az, a' ki véletlenül, vagy örült állapotban ölte meg ember társát, mert emberhalál egyformán káros a' státusra nézve, bár mi körülmények okozták légyen; — végre az sem áll, hogy a' haszonelv a' legkegyetlenebb büntetéseket is igazolja, ha hasznot ígérnek az egészre nézve. Ez utóbbira nézve tekintetbe kell vennünk, hogy a' haszonelvnek védői épen azért, mivel nem mernek mintegy isteni biró székéből valamely tett' általános erkölcsi becse felett ítélni, 's büntettnak csak oly cselekedetet neveznek, mellynek káros következései felülmúlják a' hasznot, épen ezért mondom a' bűnöst nem mervén oly általános gonosznak kárhozthatni, hogy boldogsága semmi tekintetbe se jöhessen többé, őt is a' lehetőségig részesíteni kívánják a' közjóban, 's annak élvezetéből kizárását csak annyira tartják igazolhatónak, a' mennyire azt a' legszorosabb szükség, az az: a' közbátorság' helyre állítása kívánja. Innen ered Benthamnak azon elve, mellynél fogva a' szükségtelen szenvedéseket okozó, vagyis felette költséges büntetésnemeket rosálja. De ugyan ezen elv magába zárja a' beszámítás' szükségét is, nem oly kivihetetlen értelemben ugyan, mint az általános igazság' elve kívánná, de épen oly kiterjedésben, mellyben emberi tehetség által elérhető. Mert mint már említettük, a' haszonelvben két tekintet fordul elő, egyik a' másiknak mintegy határt szabván; — a' polgári társaság' biztosítása és a' bűnös iránti lehető legnagyobb kímélet. Mind a' kettő nemcsak engedi, de szorosan kívánja a' bűnös' szándékának, 's a' tett' körülményeinek számbavételét. Ha például valaki véletlenül vagy örültségi hagymázban megölné embertársát, ezt megbüntetni szükségtelen kegyetlenség, vagy Bentham' kifejezésével élven, pazarlás volna, mert a' meggyilkoltat új életre ébreszteni úgy sem lehetne, a' büntetés' példája pedig hasonló tettek' jövődöbeni meggátlására nem szolgálna, mert példa csak józan eszű lényre, és ennek is csak szándékos tetteire lehet hatással. Így ha valaki haramják 's gyilkosok által megtámadtatván, védelmében közülök egyet, vagy néhányat megöl, jöllehet a' státust megfosztotta néhány tagjától, büntetés alá még sem eshetik, mert ez által egy másik, az az: saját életét mentette meg, 's ha számra nem ál-

lana is az arány, nem tagadhatni, hogy egy becsületes, és a' törvényes rendet tisztelő polgár' élete untig felér a' közhaszon' tekintetéből egy sereg rendzavaró, és útonálló' életével.

Még azt is mondják némelyek, hogy a' haszonelv az ember' méltóságával ellenkezik, midőn őt eszköz gyanánt idegen czélokra használtatni kívánja, holott minden egyed magában csak önmagának lehet czélja, 's az igazság csak akkor jogosítja a' státust arra, hogy egyes tagját életétől, vagy szabadságától megfoszsza; ha ez bűn által maga mintegy kivetkőzött emberi méltóságából, de soha sem haszon' tekintetéből. De valljon azon elvet, hogy embert idegen czéloknak feláldozni ne lehessen, alkalmazhatni e szigorúan minden viszonyokra a' nélkül: hogy a' polgári társaság felbomoljék? Minő joggal fosztja meg a' státus természeti, sőt törvényes szabadságától, 's teszi szoros őrizet alá az örültet, vagy azon szerencsétlent, kit valamely veszett állat megmart, ha azért nem, hogy a' társaság' egyéb tagjainak bátorságát biztosítsa, 's őket hasonló állapotba jutástól megóvja? — Mit vétettek ezek, mi által emberi méltóságokból kivetkőzve, a' státus' önkénye alá eshettek? Vagy talán a' betegség is bűn, melly bennünket megfoszt emberi jogainktól? De mit vétett p.o. egy dögvész által meglepett város, mellynek még egészséges lakosát is megfosztja a' státus' leglényegesebb jogától, eltiltván őt attól, hogy a' mirigyes légkörből távozva életét megmenthesse? Mind ezeknek vétké nem egyéb, minthogy saját személyes érdekek összeütközik a' közérdekkel, és bizonyosan senki sem tagadhatja, hogy illy esetekben a' státus nemcsak jogosítva van, de köteles is egyesek' feláldozásával ezreknek vesztét meggátolni. 'S a' fentebbi példák' analogiájára nem tekinthetni-e az erkölcsi gonoszságot is lelki betegségnek, melly szintolly ragálylyal bir, mint némely testi nyavalya? ~~3~~ Nincs e joga a' státusnak czélszerű rendszabályok által lelkileg ép tagjait az undok 's ártalmas erkölcsi ragálytól megóvni? — Fontosabbnak, 's alaposabbnak látszik első tekintetre azon ellenvetés, hogy, ha a' törvényhozás czéljául egyedül a' közhasznót, 's nem valami változhatlan, fensőbb igazság elv' valóítását ismerünk, ez önkényre vezet. De ha mélyebben tekintünk, meggyőződhetünk, hogy ez sem áll, mert ha a' kormányfiérfa' önkényét értik, 's felteszik, hogy ezek egy részről olly hatalmasok, más részről olly szűk keblűek, hogy saját hasznokat a' közhaszon' elébe tehessék 's tenni akarják, szintolly

könnyen, sőt még könnyebben fogják felre magyarázhatni az igazság' elvét, mint a' haszonét, mert annak merlegéül legjelesb védői sem birtak egyebet feltalálni a' lelkiisméretnél, mely csak az ember keblében el, 's kiki róla csak önmagának adhat számot, holott a' haszon, legalább nagy részben, érzeki tapasztalásnak tárgya, 's mindenkinek ellenőrsége alatt áll. — De önkényre hajló, 's hatalommal bíró kormányemberek fognák e magokat bármely elv által kötve hinni? — Ha pedig az egész státusnak, vagy is a' tagok' többségének önkényét értik, úgy nem tagadhatni az állítás' valóságát, de értekező azt hibának nem tartja, ha valamely kormány az összes polgári társaság' önkényének, vagy is más szóval a' közvéleménynek tolmácsa 's végrehajtója, sőt a' jól felfogott haszonelv' fő érdemének hiszi, hogy minden népben, és minden korban a' közvélemény' kifejlődésének éppen elért fokához méri rendszabályait.

De a' haszonelv magában foglalja az igazság' elvét is, a' meny nyiben az emberi lények által felfogható, és gyakorolható, mert nem tagadhatni, hogy minden emberben van bizonyos erkölcsi érzés, mely tekintet nélkül, a' dolgok' anyagi hasznára, azoknak jó 's igaz voltáról, szóval erkölcsi becséről is ítél. Ezen érzés, melyet lelkiösméretnek nevezünk, bizonyosan minden emberben létezik, de az általános igazság' tolmácsa, mint már mondtunk azért nem lehet, mert ezer befolyás által módosíttatik, 's mondhatni talán, hogy miként az egyedek' aesthetikai izlése, vagy a' széprőli fogalma különböző, sőt egy 's ugyanazon személyben is időről időre változó, ugyan ezt tapasztalhatni a' lelkiösméretéről, vagy ha illy kifejezéssel élhetni, erkölcsi izlésről is. De azért ezen, bármiképen kifejlődött erkölcsi érzésnek megnyugtatója szintűgy megkívántatik az emberi boldogság' kiegészítésére, mint érzeki vágyaink' és szükségaink' kielégítésére, sőt a' mely emberben amaz magas fokra emelkedett, néha erősebbé válik az utóbbiaknál. Ezért bármely nép' erkölcsi fogalmainak megfelelő törvények 's intézmények szintűgy megkívántatnak a' közboldogságra, a' közhaszon' tekintetéből szintannyi figyelemre méltók, mint az anyagi jólét' biztosítása. Igen csalatkoznék azon törvényhozó a' ki minél szigorúbb, kegyetlenebb, sőt a' közvéleménynyel ellenkező büntetések által hinned a' közbátorságot fentarthatni. A' tapasztalás azt mutatja inkább, hogy egy nemzet' igazságróli fogalmait sértő büntető törvények ritkán szoktak foganathatni menni, 's többnyire a' bűnösnek teljes bün-

tetlenségét okozzák, mert egy részről a' polgárok irtóznak feladás, vagy tanúbizonyság által valakire olly szenvedéseket háritani, mellyeket erkölcsi érzések aránytalanul súlyosaknak vall (mint a' párviadaloknál szokott történni, olly országokban, hol azt kemény törvények tiltják), vagy más részről ha az illy esetek mind e' mellett törvényszék elébe kerülnek, magok a' bírák is annál hajlandóbbak a' bűnöst egészen felmenteni, vagy a' törvényt bár mi úton módon kijátszani, minél ellenkezőbb ez a' közvéleménnyel.

De a' közvélemény által határozottan rosztalt büntető törvények akkor is, ha végrehajtatnak, nem szoktak a' státusz' polgáira a' kívánt elijesztő hatással lenni. A' megbüntetett személy ilyenkor a' nép előtt mintegy hőssé, vértanúvá magasul; a' büntetés' elijesztő erejének pedig nem csekély része abban áll, ha a' bűnös magában érzi, 's másoktól tapasztalja, hogy a' testi szenvedéseken felül, még köz megvetés és kárhozat is éri. Ha a' törvény által a' bűnösre kimondott halál előtte nem irtózatossá, mint a' katoná előtt az ellenség' golyói; ha őt polgártársainak nem átká, hanem szánakozása, rokon érzése, talán még áldásai is kísérik a' verpadra, mint a' harczost csatasíkra; ha a' nép a' bíróban igazságtalan ellenséget 's nem a' közbátorság' és jólét' őrangyalát tekint, akkor a' büntetőjog' gyakorlása üdvös hatású nem lehet, mert a' szándéklott rémülés helyett, daczot és makacsságot ébreszt a' polgároknak. Számtalan esetek a' régibb 's újabb történetekben bizonyítják, hogy örömestebb tűr az ember testi kinokat, mint polgártársainak megvetését. Regulus az ellenségnek adott ígéretéhez képest inkább visszatért Carthágóba, iszonyú kínokat eltűrendő, hogy sem az adott szót megszegvén, gyalázatot vonjon magára. Amerikának ő lakói ellenségeiket gúnyolva szenvedék a' legkínosabb halált, mellyet a' spanyolok' kegyetlensége kigondolhatott. De minnek itt egyes példákat felhozni, annak bizonyítására, hogy a' közvélemény' kárhoztatása, több elijesztő erővel hat az emberi lélekre, mint testi szenvedés és halál. Elég a' világ' vagy csak hazánk' történeteire is utalnunk, annak minden lapja ezrekről beszél, kik örömmel, 's készséggel haltak meg a' csatasíkon hazájokért, szabadságokért. De nem is szükség a' történetek' tanúbizonyságát felhívni, a' mindennapi társas körök' jelenetei hasonlókat bizonyítván. Az élet minden örömeit éldelő ifjaink nem készek e minden pillanathban, csak egy sértő szóra is, testök' épségét sőt életököt pár-

viadalban kockáztatni, mert a' becsület' vagy is közvélemény' szava azt kívánja? Ebből világos, hogy a' büntető jognak a' jól értett haszonelnél fogva, a' közvéleményre kell épülnie, 's az ohajtott czélnak teljesen csak úgy felelhet meg, ha valamint minden egyéb társas viszony az illető nemzet' és kor' erkölcsi, és anyagi kifejlődésének eredménye. Ezen tekintetben annak vezérelvét, értekező véleménye szerint talán leghelyesebben következő szókkal lehetne kifejezni: — *Büntetésnek csak ott, és csak anynyiban van helye, a' hol, 's a' mennyiben azt a' közhaszon kívánja, és a' közvélemény engedi.*

Illy értelemben pedig a' közvéleményt bármelly kifejlődési fokot ért légyen el, 's ha magasabb. vagyis idegen szempontból tekintve fonáknak tetszenék is, csakugyan lehet az isteni akarat' tolmácsának is tekinteni, 's reá ama deák közmondást alkalmaztatni „vox populi, vox dei“ — mert bizonyos erkölcsi eszméknek valamelly népnél, így 's nem másképp kifejlődését, 's uralkodókká lételét, a' megállapított világrenddel megegyezőnek, a' nagy minden-ség' céljának megfelelőnek kell hinnünk, ha csak mindent, a' mi van 's történik, a' vak eset' játékává alacsonyítani nem akarunk. —

III.

Büntető jogi rendszerek.

In bunten Bildern wenig Klarheit,
Viel Irrthum und ein Fünkchen Wahrheit.

Goethe.

Miután a' büntető jog' alapjául a' szükségét ismértük el, 's feladásául a' közboldogság' és haszon' előmozdítását tűztük ki, most már azon utakat, módokat kell vizsgálat alá vennünk, mellyeken e' kitűzött feladásnak legcélszerűsággal megfelelhessen. Itt még többfelé ágaznak kivált a' német jogtudósok' nézetei, kik nem elégedvén meg azzal, hogy akár az igazságot, akár a' hasznot, vagy is a' fennálló jogviszonyok' biztosítását állítsák a' büntető jog' általános céljának, az ezen fő célra vezető sok nemű utak közül egyet, vagy mászt külön szakasztván, ennek kirekesztőleg követését hirdetik a' büntető jog' egyedüli feladásának; sőt annak jogalapját is abban keresik, holott azok nem egyebek azon általános célnak elérését segítő módszereknél, mellyek közül a' körülmények szerint hol az egyiknek, hol a' másiknak kell elsőséget adni, mit szándékom utóbb bővebben magyarázni.

Némelylek ezen jogtudósok közül, csak a' már elkövetett vétségre fordítván figyelmüket, az abból származott károk 's szenvedéseknek, a' mennyire lehetséges jóvátételét vagy legalább enyhítését kívánják a' büntetés által eszközölni. Ezen nézetből kétféle büntető rendszer veszi eredetét:

1. *A' boszúállási rendszer*, melly szerint a' polgári társaság a' gonosztévőn a' megsértett félért boszút áll, ez által ennek elégtételt szerezvén 's egyszersmind őt önkényes boszútól visszatartóztatván.

2. *A' kárpótlási rendszer*, mely szerint a' bűnös köteleztetik a' tette által okozott anyagi káron felül, az elszenvedendő büntetés' útján, az abból származott erkölcsi kárt is, a' lehetőségig kipótolni. —

Mások azonban sikertelen igyekezetnek tartván a' már megtörtént kár' megszüntetését, figyelmöket inkább a' jövődönnek biztosítására fordíták, 's a' büntető jog' feladásául, hasonló büntettek' ismétlésének meggátoltatását nyilatkoztaták. Ezek közül némelyek a' büntetésnek efféle hatását csupán csak a' gonosztévőre kívánták szorítani, mások pedig a' polgári társaság' minden tagjaira kiterjeszteni. Amazok ismét kétféle rendszert pártolnak, millyenek:

1. *A' megelőzési rendszert*, mellynél fogva a' gonosztévőre a' büntetés által vétségének ismétlésétől elijesztetik, vagy arra tehetlenné tétetik.

2. *A' javítási rendszert*, mely által a' bűnösben a' gonosz szándék és akarat is elfojtatik.

Azok pedig kik a' büntetés által a' státus' minden polgárait akarják hasonló gonosztettektől visszatartóztatni, azokra vagy elijesztőleg, vagy csak intőleg kívánnak hatni. Innen ismét két rendszer származik, u. m.

1. *A' fenyegetési rendszer*, vagyis az úgy nevezett pszichológiai kényszerítés' rendszere, és —

2. *Az intési rendszer.*

Vizsgáljuk már most közelebbről ezen különböző célokat, és az azokra kifejtőleg épített büntető rendszereket.

Hrek

Boszuállási rendszer.

Ezen rendszert, mely hihetőleg történeti alapja minden büntető jognak, 's az indiai archipelagus' némely vad népeinél még most is egész nyerseségben divatozik, tudományilag, 's mintegy nemesebb alakba öltöztetve fejtegeti Luden, Romagnosinak általa németre fordított munkája elébe függesztett bevezetésében *). Szerinte a' státus, mellynek célja, hogy benne mindenki jogszerű és

*) Genesis des Strafrechts von Romagnosi; aus dem Italienischen von H. Luden Vorrede 74. Seiten. Jena 1833.

törvényes szabadságát élvezhesse, köteles ezen szabadságot jogsértések ellen biztosítani, 's ha mind a' mellett jogsértések történének, azoknak kiegyenlítését eszközölni. A' jogsértések különbözők lehetvén, többféléknek kell lenni az azok ellen használandó óvó szerekeknek is. Némelly jogsértéseknél elegendő a' polgári törvény által eszközölhető kiegyenlítés; de ha valamelly polgár olly kétségtelen jogában sértetik meg, melly egészen ki nem pótolható, akkor a' megsértett megtámadva, megbántva érzi magát egész személyességében 's belsejében bosszúgondolatok ébrednek a' sértő ellen, annál erősbek, minél érzékenyebb a' sérelem, 's minél ki-pótolhatatlanabb az általa okozott kár. De a' státus' jólétére nézve lényeges rend, és közbátorság meg nem engedi a' személyes bosszút, minthogy ennek természetében fekszik, hogy illő mértéken túl hágjon, 's ekképen mindig új meg új bosszúra adjon okot 's alkalmat. Ezért tehát a' státus maga lép fel mint bosszuló a' büntető jog' törvényes gyakorlása által egy részről a' megsértett félt személyes bosszútól visszatartóztatván, más részről mind ennek, mind a' polgári társaság' egyéb tagjainak megsértett érzését, az adatott elégtétel által megnyújtatja. Ennélfogva a' büntetés nem egyéb nemesült bosszúnál, melly magára a' gonosztévőre nézve is hasznos, mert őt önkényes és mérték feletti bosszútól megóvjá, 's minden tett, melly valamelly népnek közérzésénél fogva, a' megsértett félt bosszúra ingerelhetné, *büntett*, 's büntetésre méltó.

Igen hihető, hogy a' státusok által gyakorolt büntető hatalom történetileg csakugyan a' Luden által állított módon fejlődött ki a' személyes visszatörlésből, 's ez bizonyosan olly tekintet, melly az emberi természetből merített, 's ennélfogva a' büntetés' többi céljai közt szinte helyet foglalhat. De ha valamelly egyoldalú tekintetet a' többi közül kiemelve, ezeknek teljes elmellőzésével a' büntető jog' fő és egyedüli céljának hirdetünk, akkor szükség, hogy hatalmunkban legyen legalább ezen egy tekintetnek tökéletesen megfelelni, 's ezt azon rendszereknél, mellyeken végig akarunk menni, mindig szem előtt kell tartani. Most visszatérve a' bosszú rendszeréhez, lássuk, — mondhatni e róla, hogy az általa felállított elv gyakorlatilag kivihető. — A' bosszúelvnek következetes al-

kalmazásánál fogva a' státus csak olly vétségeket büntethetne, melyek valamelly tagjának személyes érzéseit 's érdekeit sértik, 's őt boszúra ingerelhetik, holott vannak olly tettek is, melyek által egyes ember személyes érdekeiben meg nem sértetik, legalább nem olly mértékben hogy magányos boszútól lehetne tartani, 's mind e' mellett a' státus'java még is azt kívánja, hogy el ne követtessenek. Vagy ha például valamelly barátok és rokonok nélküli idegen meggyilkoltnék, ezen rendszer' elveinél fogva a' gyilkost, ha mindegyik ismerné is, megbüntetni szükségtelen volna, mert egy részről nem volna senki, kinek mértékfeletti boszújától tartani 's ezt meggátolni, és senki kinek megsértett személyes érzéseit elégtétel által enyhíteni, megnyugtadni kellene.

De nem mondhatni hogy azon esetekben is, midőn valamelly gonoszított által egyes polgárookban boszú érzelmek ébresztetnek, a' törvényes büntetés akár ezeket teljesen kielégíti, akár a' bűnöst mértékfeletti boszútól megóvjá. Mert az, a' ki valamelly tett által személyes jogaiban megsértetik, mindig hajlandó a' szenvedett sérelem' súlyát túl becsülni, 's a' bíró' ítéletével ritkán fog megelégedni. Ezt *Luden* maga is elismeri, midőn a' büntető jognak fő hasznát abban keresi, hogy a' magányos boszú' túlságait akadályoztatja. Más részről pedig a' tapasztalás, kivált indulatos jellemű népeknél azt bizonyítja, hogy néha olly tettek is boszúra ingerelnek, melyek ugyan azon nép' közvéleménye, vagyis a' személyesen meg nem sértett polgárok' ítélete szerint büntetés' tárgyai vagy épen nem, vagy sokkal kisebb mértékben lehetnek. Ennek bizonyosságai a' szerelemféléstől elkövetett számos gyilkosságok, 's a' majd nem minden mivel nemzetnél divatos párviadatok.

Kárpótlási rendszer.

Ennek védői azon elvből indulnak, hogy minden jogsértőnek kötelessége a' büntette által másnak okozott bár minémű kárt pótolni. Ezen kár vagy anyagi, vagy szellemi lehet. Az anyagi kárpótlás a' magányjogra tartozik, a' szellemi kárnak megtérítése pedig a' büntető jog' tárgya. A' kárpótlási büntető rendszer tehát ugyanazon jogalapon nyugszik, mint az anyagi kárpótlás' kötelessége a' polgári törvényben.

De hogy ezen szellemi. vagy erkölcsi kár miből álljon, erre nézve a' vélemények igen különbözök. *Klein* és *Schneider* azt a' gonosztett által másoknak adott rossz példában keresik, 's az abból eredő utánzási ingerben, melly nem annyira a' büntettnék, hanem inkább szerencsés sikerének, és a' sértett fél által türelmes elszenvetésének szüleménye, 's ennél fogva büntetés által elfojtathatik. *Welcker* *) ugyanezen rendszert részletesebben fejti ki, 's mind a' jogsértésből keletkező erkölcsi kárt alkotó részeire elemezi, mind a' büntetési kárpótlás által elérendő czélokat is egyenként elsorolja. Szerinte a' jogsértés által okozott erkölcsi károk ezek:

1. A' bűnös' tette által elárulja akaratjának jogellenes irányát.
2. Polgártársaiban a' személye iránti bizodalom megszűnik, a' jogviszonyok' tekintete csökken, sőt tulajdon jogszerű akaratjuk is gyengül.
3. Minden szándékos jogsértés egyszersmind becsületsértést is foglal magában, 's épen ez által renditetik meg leginkább a' törvény iránti tisztelet és jogszerű akarat a' megsértett félben.

Mind ezen károk büntetés által kipótolandók; e' végre *Welcker* annak hét rendbeli czélját tűzi ki, ú. m.

1. A' bűnösnek erkölcsi javítását.
2. Politicai javítását.
3. Helyreállítását polgártársai' bizodalmanak iránta.
4. Ugyan azokban a' törvény iránti tiszteletnek.
5. A' megsértett fél' becsületének.
6. Jogszerű akaratjának.
7. A' polgári társaságnak szabadulását teljesen romlott tagjától.

Ezen rendszer ellen gáncsúl az hozatott fel, hogy annak követői szerént is nem annyira a' törvényellenes tett szüli másokban az utánzás' ingerét, hanem annak büntetlen volta, mellynél fogva a' gonosztévő tettének gyümölcseit minden háborítás nélkül élvezhetné; a' büntetés tehát olly kárt akarna pótolni, melly még meg sem történt, és csak úgy történhetnék meg, ha a' tett büntetés nélkül maradna. De ezen ellenvetés igen szórszálhasogató, 's inkább

*) Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafen. Gieszen 1813.

szókat, mint fogalmat ér, 's megszűnik ha a' büntetésnek czéljául *kárpótlás* helyett *kármegelőzést* tulajdonítunk.

Velősebb *Heppnek* ellenvetése, hogy ha valamely tett csak érdemel büntetést, mivel szellemi kárt okozott, akkor nem csak törvényelleni vétségeket, hanem mindennemű erkölcselenséget is büntetni kellene, valamint *Feuerbachnak* észrevétele is, hogy a' kárpótlási rendszer a' legkegyetlenebb büntetéseket is igazolja, sőt kívánja, mert feltehetni, hogy annyi millió ember közt sokan lehetnek, kikben a' bűnre való inger szerfelett hatalmas, ha tehát azt kívánjuk, hogy az a' büntetés által ezekben is elfojtassék, vagy az ezek által is szenvedett erkölcsi kár szinte kipótolassék, akkor ellene igen erős ellenszereket kell használni, vagy is a' legkeményebb büntetésekhez nyúlni. De Feuerbach úgy látszik észre sem vette, hogy ezen ellenvetés saját rendszerére is alkalmazható, mint utóbb látni fogjuk.

A' *Welcker* által megkísértett elemezése pedig a' büntett által okozott erkölcsi kárnak, 's a' büntetés által kiszolgáltatható kárpótlásnak, több pontokban nem áll. Így például az, hogy a' vétség által a' polgároknak a' bűnös' személye iránti bizodalom megszűnik, oly kár, melyet ez magának okoz, 's melyet tehát megtéríteni nem köteles, az pedig mit *Welcker* a' büntetés' czéljai' sorában említ, hogy ez által amaz elvesztett bizodalom ismét helyre állittatik, mindennapi tapasztalás által szinte megczáfoltatik. De illy részletes gáncsokat a' hely' szűke miatt mellőzve, csak a' fő tekinteteket kívánom említeni, melyek a' kárpótlás mint a' büntető jog' egyedüli vezérelve ellen szólnak. Annak fő gyengéje, hogy azon erkölcsi kárt, melyre minden büntetést épít, pontosan nem ismerhetni soha, minthogy minden egyes esetben számtalan előttiünk rejtett, és sem törvényhozó, sem bíró által ki nem nyomozható körülményektől függ. — Hogy lehetne azt kifürkészni, hogy egy vagy más tett miként hatott sok ezer a' bíró által nem ismert különböző lelkületű személyekre, kiknek tudtokra esett, 's hogy ítélni a' bűnöst oly kár' megtérítésére, melynek terjedelmét sem bíró, sem törvényhozó nem határozhatja meg? De feltétlenül meg nem engedvén, hogy egyes esetekben a' bíró legalább hozzávetőleg ismérhesse a' büntett által okozott kárt, akár az általa ébresztett utánzási ingerben, akár a' törvény iránti köz tisztelet' csökkenésében keressük azt, fogunk e a' törvényhozónak

olly előrelátást tulajdonítani, hogy minden jövődöben elkövetendő tettek legkisebb körülményeit ismérhesse, vagy azt hihetjük e' hogy a' büntettek' körülményei nem módosíthatják annak másokra hatását? Valamint tehát képtelenség volna a' polgári törvényekben előre meghatározni az egy, vagy más tettből keletkezhető anyagi kárt, szint oly nehéz, sőt lehetetlen a' gonosz példa által okozható erkölcsi kárt eleve megbecsülni, 's ennélfogva szükségtelen, sőt céliránytalan törvény által bizonyos bűnökre előre külön büntetéseket szabni. A' törvényhozó a' kárpótlás' elvénél fogva egyéb törvényt nem hozhatna oly általános útasításnál, hogy *a' bíró minden valamelly tett által okozhatott kárt a' bűnökre rovandó büntetés által szüntessen meg.* A' bírónak kellene tehát valamint a' magányjogban az anyagi, úgy itt is az erkölcsi kárt, a' mennyire lehet kinyomozni, megvizsgálván: hány polgárban, 's milly mértékben gerjesztett az elkövetett vétség ingert a' veszedelmes példa' követésére, vagy mennyire csökkenté meg a' jog' és törvény' tekintetét, 's e' szerént oly büntetést kellene a' gonosztévőre mérnie, melly meggyőződése szerént alkalmas volna ezen ártalmas hatás' elhárítására. Hogy pedig ez a' bírói önkénynek milly tág mezőt nyitna, 's hogy a' polgári társaság' céljával, a' köz jóval mennyire ellenkeznek, ha annak egy osztálya oly háttartalan hatalommal ruháztatnék fel, arra szükségtelen a' tisztelt olvasót figyelmeztetni.

Továbbá ha ezen rendszer' elveihez képest a' büntetés' egyedüli céljának az okozott erkölcsi kár' pótlását ismérjük el, természetes hogy amannak mértékét ebben kell keresnünk, vagy is, hogy minél nagyobb a' vétség' példája által ébresztett inger, annál keményebbnek kell az annak elfojtására célzó büntetésnek is lenni. — Igy például oly vétségeket, mellyeknek elkövetésére az emberi természet úgy is hajlandó, mint a' nemi ösztön' némi kicsapongásai, legnagyobb nyomorban 's inségben holmi apróságnak elidegenítése, 's több effélék, mellyeket a' közvélemény örömmest menteget, mivel a' megsértett felt csak kis mértékben, károsítják, az azokra csábító inger' nagyobb ereje miatt legszigorúbb büntetéseket kívánnának. — A' legszigorúbb gonosztettek ellenben, miktől az emberi természet irtózik, épen ezen oknál fogva utánzásra kevésbé ingerelvén, csekély vagy semmi büntetést sem követelnének.

Megelőzési rendszer.

Ezt legelőször *Grolman* *) állította fel, annak vezér elveit következőleg iparkodván igazolni. A' jogállapot' fogalma azt kívánja, hogy senki polgár társaitól jogsértő cselekedeteket ne várhasson, 's magát azok ellen mintegy biztosítva érezze. De minthogy az ember akaratja szokta annak tetteit vezérelni, ezen megnyugvásnak csak akkor van helye, ha arra számolhatni, hogy mindenkinek akaratja, élete minden pillanatában jogtalanság ellen, és jog mellett szól. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha minden polgár' akaratját elegendő 's erős indító okok bírhatják a' jog mellett maradásra. — Olly ember tehát, kiről bizonyos, hogy akaratjának jogszerű munkásságára nem számolhatni, egyenes ellenzésben áll a' jog' eszméjével, 's minden mód melly által ezen ellenzést megszüntethetni, ugyan ezen eszme' követeléseivel meg egyező, tehát magában jogszerű.

Hogy minő okok által határoztatik az emberi akarat jog és törvényszerű munkásságra, az a' mennyiben csak a' bátorságot, 's mindegyiknek törvényes külső szabadságát kívánjuk biztosítani, úgy szólván mindegy; semmi ezen célra vezető út, és indító ok *Grolman* szerint nem ellenkezhetik a' jog' eszméjével. Kénszerítés tehát, mint külső indító ok az akarat' és cselekvés' elhatározására, nem csak jogszerű, de más sikeresebb mód nem is lehet a' törvényes állapot' fenntartására, mert az erénynek belső, és a' jutalmaknak külső rúgójára csak ritka esetben tarthatni számot. De a' jogszerű állapot nem csak már elkövetett jogsértés, hanem a' bűnös által bizonyított jogellenes akarat által is megháboríttatik; ennél fogva nem elég, hogy a' törvényes kénszerítés a' tetteből hárowló kár' megszüntetésével a' megsértett jogok' épségét, integritását ismét helyre állítsa (kárpótlási kénszerítés) hanem szükség, hogy a' gonosztévőnek jogellenes akaratjából származó veszély is elháríttassék (biztosítási, megelőzési, védelmi kénszerítés.)

Azon meggyőződés, hogy bizonyos emberben nem számolhatni akaratját jogszerűleg irányzó, elegendő indító okokra, vagy olly állapotjában gyökerezhetik, melly őt szabad akaratbéli eltökél-

*) Grundsätze der Criminalrechtswissenschaft. Gieszen. 1798.

lés' tehetségétől megfosztja, vagy oly cselekedetében, mely által jogszerű akarat hiányát' bizonyítja. Amaz esetben az ilyen ember *physicai*, ez utóbbiban pedig *erkölcsi* akadály a' jogszerű állapotnak, és szabadságnak.

A' megelőzési kényszerítésnek célja tehát nem egyéb, mint ezen akadály' elhárításával veszélytelen jogállapot' biztosítása; — ez eszközölhető:

1. Megszüntetésével a' jogsértések' *physicai* lehetőségének (általános biztosítási eszközök.)

2. Eljlesztés által; az ember mint érzéki lény kívánja a' kelemest, ha tehát valamely tárggyal a' szenvedés' fogalma köttetik egybe, ezzel arra bírhatni akaratját, hogy attól tartózkodjék, ennél fogva arra is, hogy belső jogellenes szándékát külső tettek által ne tanúsítsa, ha tapasztalásból tudja, hogy az abból származható szenvedések felülmúlják a' remélhető gyönyört.

Innen a' megelőzési eszközöknek két osztálya ered u. m. az eljlesztő, és az általános biztosítási eszközök. Eljlesztési eszközöket csak azon ellen használhatni, kik szabad akaratból sértik meg a' jogviszonyokat, 's ezekre nézve jogosan és helyesen használtatnak, mert kényszerítést csak a' szükség' határai közt szabad gyakorolni, 's nem hiányzanak soknemű szenvedések, mellyek által túlnyomóvá tehetni a' vétségekből keletkező rosznak fogalmát a' nélkül, hogy az általános biztosítási szigorúbb eszközökhöz kelljen nyúlnunk. Ellenben azoknak kik *physicai* okból veszélyeztetik a' közbátorságot, csak általános biztosítási eszközökkel lehet ellentállani, mert az eljlesztés ezekre nem hatna; de önkéntes, és szabad akaratból bíró jogrendzavarók ellen azok csak rendkívüli esetekben alkalmazhatók, midőn a' tapasztalás mutatja, hogy az eljlesztő eszközök' hatására nem számolhatni többé. —

Ha ezen rendszernek fő elveit, és azoknak természetes következtetéseit figyelemmel vizsgáljuk, annak fő hibáját abban találjuk, hogy szerinte a' büntető jog' hatásai, csupán csak a' bűnös' személyére nézve jönnek tekintetbe; céljává 's igazolási motivummá csak ennek új vétségektől tartóztatása állíttatván fel. Mert ha ezen elv következetesen gyakorlatilag alkalmaztatnék, oly ese-

tekben midőn különös körülményeknél fogva nem hihető, hogy a' gonosztévő tettét ismételje, 's midőn feltehetni, hogy az arra vezető indító okok reá nézve megszűntek, annak megbüntetése szükségtelen, és igazolhatatlan volna. Így például ha valaki igen nagy szegénységben lopna 's rabolna, de utóbb, akár rablásai' következtében is, meggazdagodnék, ettől nem tarthatni, hogy kényelmes életét elhagyva, veszélyes keresetét folytassa; rablásainak gyümölcsei már eléggé biztosítanak a' polgári társaságot személye ellen, de ezért tanácsos volna e a' szerencsés tolvajt büntetlenül hagyni? — Vagy lehet oly eset is midőn bűnös csak bizonyos viszonyok és körülményeknél fogva követhette el a' vétséget, vajjon ezeknek megszűntével ne lehessen őt többé megbüntetni? Illyenek minden hivatalos befolyással visszaélések. Vagy vegyük például a' legundokabb bűnök' egyikét, ha valaki rokonját, vagy épen szüléit, örökülés végett, vagy házas társát másnak szerelméért meggyilkolja; célját elérvén, 's az indító ok megszűnven, bizonyosan sem egyik sem másik nem fog jövődöben hasonló bűnt elkövetni, de azért büntetés nélkül maradhat e az orvgyilkos? Erre talán azt felelhetni, hogy illy bűnösök' életében ismét hasonló körülmények, 's viszonyok fejlődhetnek ki, mellyek hasonló indító okokat szolgáltathatnak nékiek ugyan azon, vagy más szintolly súlyos bűn' elkövetésére; de ha a' veszély' lehetősége maga elegendő a' büntetés' igazolására, akkor a' megelőzési elv' illy magyarázata mellett minden embert vasra kellene verni, mert senkiért sem állhatni jót, hogy a' jogviszonyok nem fognak e valaha általa megsértetni.

Valamint a' kárpotlási, úgy a' megelőzési rendszer is birói önkényre vezet, feleslegessé, sőt céliránytalanná téven a' büntető törvények' előleges meghatározását, ha csak minden vétségre általános biztosítási módokat, halált, vagy örökös fogságot nem akarunk alkalmaztatni; mert szelidebb, 's mintegy múlandó hatású büntetésekről nem tudhatni előre miképen fognak egy, vagy más bűnösre eljlesztőleg hatni, ez annak egyediségétől, 's a' törvényhozó által nem ismérhető ezer körülménytől függven, csak a' biró ítelheti meg minden egyes esetben a' büntett' körülményeiből, 's a' gonosztévő' jelleméből, — jóllehet ezeknek is nagy része rejtve marad a' birói szem előtt — miféle eszközök volnának legalkalmasbak annak jövődöre hasonló bűnöktől visszatarthatására.

ra, vagy ha tanácsos, és szükséges e általános biztosítási módokhoz nyúlni.

Végre minthogy a' megelőzési rendszer' vezérelvénél fogva tulajdonképen nem a' tett, hanem az általa nyilvánított jogellenes akarat oka a' büntetésnek, a' következetesség azt kívánná, hogy az akaratnak illy jogellenes iránya, akkor is ha tettbe nem megyen által, de bármi módon a' bíró' tudtára esik, megbüntettessék; mert ebből szintűgy származhatik jogellenes cselekedet, 's talán még hamarébb mintha már egyszer tetté válván, az ingert kielégítés által valamennyire gyengültnek tehetjük fel. De hogy a' gondolatoknak és szándéknak is bírószerk elébe vonatása olly inquisitori procedurára vezetne, melly a' társaság' tagjainak nyugalmlára és jólétére nézve háborítóbb, veszélyesebb lenne magoknál a' megelőzendő gonoszetteknel, azt úgy hiszem bővebben fejtegetni szükségtelen.

Javítási rendszer.

Ennek felállítására okot leginkább némelly régiebb büntető törvények' szerfeletti szigorúsága szolgáltatott, nem különben valóságos fogalmak is, végre azon nem ritka tapasztalás, hogy néha a' leggonoszabb bűnösök is megváltoztak. A' századunkban csak nem divattá vált philanthropismus ezen rendszernek sok barátot szerzett, kik közül csak *Reichmannra*, mint a' javítási elv' egyik újabb fejtegetőjére kívánom az olvasót utalni. *) —

A' javítási rendszer azon alapelvből indul ki, hogy minden ember, mint észszel és érzékiséggel bíró lény, ha bűnt követett is el, nem vesztethi el azért természetének tökélyesbülhető jellemét, 's ennél fogva életének minden pillanatában 's lelke' bár melly állapotában képes erkölcsileg javulni, vagy is azon gonosz belső rúgókat, mellyekből vétsége származott, teljesen elfojtani, vagy átalakítani. Minthogy pedig a' polgári társaságnak célja az embernek tökélyesedését, 's annak minden tekintetben 's ennél fogva erkölcsileg is, mindig magasb fogra emelkedését elősegíteni, a' státusnak úgy

*) Betrachtungen über das Strafrecht des Staats. Wiesbaden 1836.

nevezett *büntetőjogát* inkább *javítási kötelességnek* kell tekinteni, mind az egész társaságra nézve, mellynek bátorsága ekképen biztosítottatik, mind magára a' gonosztévőre is, mert csak javulás' útján emelkedhetik ez magasabb erkölcsi fokra, 's ennek eszközzésére, a' státus' eredeti céljainál fogva köteles. A' javító rendszer baráti tehát minden büntetést, melly a' bűnöst a' javulás' lehetőségétől megfosztja, minő például a' halálos büntetés, bár milly körülmények között is a' polgári társaság' törvényeivel, 's az ember' rendeltetésével ellenkezőnek állítják; a' büntetés' egyedüli céljának azt nyilatkoztatván, hogy a' bűnösnek megzavart lelki állapotja kiegyenlítették, szóval, hogy ő megjavítassék elannyira: hogy azon túl az erkölcsi és törvényes szabályokat ne csak felelemből, hanem belső meggyőződésből is tiszteletben tartsa.

Jóllehet nem tagadhatni, hogy a' közjóra nézve kívánatosb nem lehetne semmi, mint olly módok' felfedezése, mellyek által minden gonosztévőben az ártalmas szándék és akarat is elfojtathatnék, 's jóllehet bizonyos, hogy az néha meg is történik, 's ha a' büntető jog' gyakorlatánál a' bíróság ezen tekintetet szem előtt tartja, még gyakrabban fog ezentúl történhetni, mind a' mellett értekező a' bűnös' javítását mint a' büntető jog' egyedüli vezérelvét el nem ismérheti, mert véleménye szerint annak minden esetekre alkalmaztatása, a' közbátorságra nézve veszedelmes volna, 's képeltenségekre vezetne.

Ezen elv szerint a' kárpotlás, elijesztés, a' megsértett félnek adandó elégtétel elmellőztetvén, 's a' büntetés egyedül a' gonosztévő' javítására czélozván, annak mértékéül nem a' bűn által okozott jogsértés' nagysága, vagy annak ártalmas és veszedelmes volta szolgálhatna, hanem egyedül csak a' javítandó bűnösnek egyedi jelleme. Ennélfogva megrögzött rossz szokásokat, ha súlyosabb jogsértést nem okoznak is, jóval keményebben kellene büntetni, mint a' legirtóztatóbb bűnöket, ha ezek nem annyira a' gonosztévőnek szokott lelki állapotjából, hanem külső 's újra nem egy könnyen előforduló körülményekből eredtek; így például a' koldust, a' ki henyélő és kóbor szokásaitól csak nehezen tud megválni, keményebben kellene büntetni, mint a' gyilkost, a' ki pol-

gár társát szerelemfáltásból, vagy épen szüleit öröklés' siettetése végett megölné. — Egyébiránt ezen elv szerint is céliránytalan volna a' bűnök' bizonyos nemeire törvény által előre különös büntetéseket róni, mert mint láttuk, nem a' bűn' neme, hanem a' bűnösnek javulásra inkább vagy kevésbé hajlandó volta szerint kell azokat kimérni, ezt pedig minden egyes esetben csak a' bíró ítélheti meg, és ez is csak némelly külső, könnyen csalható körülmények és jelenségekből.

De maga a' bíró is szint olly kevésbé mondhat ki ezen elv mellett a' bűnösre bizonyos elhatározott büntetést, valamint az orvos sem határozhatja meg eleve, hogy milly gyógyszerekkel fogja betegét egész betegsége' folytában orvosolni. Miként az orvos az általa rendelt szerek' hatására figyelmeztet 's a' szerint tartja vagy változtatja meg azokat; úgy a' bíró, ha ítéletének egyedüli céljává a' gonosztévőnek erkölcsi javítását tesszük, nem határozhatja meg, hogy meddig 's milly mértékben tartson a' büntetés, mert nem tudhatja, hogy a' szándéklott javulás miként fog haladni, és mikor lesz bevégezve. De a' bíró a' javítási rendszernél fogva nem lévén egyéb a' bűnös' lelki orvásánál, köteles mind a' büntetés' idejét, mind annak minőségét is az általa eszközözlendő erkölcsi orvoslás' sikeréhez mérni, úgy hogy a' bűnösre a' gyógyítás' külön stadiumaiban hol lágyabb, hol keményebb büntetést szabna, 's ha az, bár mi idő alatt teljes javulást mutatna, őt azonnal szabadon kellene eresztetni, de nem előbb; valamint a' betegnél mihelyt a' nyavalya megszűnt, felkell hagyni minden orvoslással. Hogy a' javítás' elve szorosan alkalmaztatva — a' mint kell is ha a' büntető jog' egyedüli vezérelvének tekintjük, — illy gyakorlatot kíván, világos, sőt Reichmann is idézett munkájában némileg elisméri (l. 56ik iapját) de itt ismét új nehézségekre akadunk, mert ezen erkölcsi javulást minő jeleken vehetni észre? fogházban, vagy bármi egyéb intézetben hol szoros őrizet alatt áll a' bűnös, hol minden léptére annyi szem ügyel, 's kivált ha tudja hogy büntetésének tartása magaviseletétől függ, nem fog e a' leggonoszabb is javulást színlelni, csak hogy minél hamarabb kiszabadúljon, vagy legalább sorsán könnyítsen, 's valljon nem valószínű e, hogy illy ravasz képmutató mihelyt kiszabadul, ismét elebbi életmódjához fog visszatérni. De nem csak a' javult, vagy

legalább annak látszó bűnöst kellene a' javítási rendszernél fogva minden büntetés alól felmenteni, hanem a' javíthatatlan megrögzött gonosztévőt is, ki már több ízben történt büntetési próbák után is új meg új büntettekkel javíthatatlanságát hébizonyította; az illyennél a' tapasztalás a' büntetés' sikeretlen voltát megmutatván, 's ennél fogva javulását annak ismétléséből sem remélhetvén, egyből célját pedig a' büntetésnek ezen rendszer' baráti el nem ismervén, nem volna ok reá új büntetést szabni.

Fenygetési rendszer.

A' fenygetés' vagy is psychologai kényszerítés' elvét, mint a' büntető jog' egyedüli alapját és célját legelső fejtegeté a' hies *Feuerbach* *) 's azt következő okoskodással támogatá: A' polgári társaságnak alapoka és célja az egyedek' akaratjának, 's erőinek egyesülete a' szabadság' kölcsönös biztosítására. A' köz akaratot törvényül elismerő, 's jogszerűleg organisált polgári társaság státust képez. Célja bizonyos jogállapotnak felállítása 's fentartása, vagy is az embereknek a' jog' törvénye szerénti együtt létezése. Minden jogsértés ellenkezik a' státus' ezen céljával, 's ennél fogva meggátolandó; a' státus tehát jogositva van olly rendszabályok' hozatalára, mellyek jogsértést lehetetlenné tegyenek.

De illy rendszabályok szükségképen kényszerítést foglalnak magokban. Ezen kényszerítés physikai lehet, és pedig: —

1. Megelőző, a' jogsértéssel 's veszélylyel fenyegető erők, és személyek elleni biztosítás által, vagy —
2. A' sértést követő, az általa okozott kárnak megtérítése által.

De illy physikai kényszerítés nem elegendő mindennemű jogsértések meggátolására, mert az előleges kényszerítésnek csak akkor lehet helye és sikere, ha a' státushatalom a' bizonyosan, vagy legalább a' valószínűleg bekövetkező veszélyt előre isméri; a' kényszerített kárpótlás pedig csak akkor lehetséges, ha a' jogsértés

*) Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des peinlichen Rechts
2. Theile 1808.

által kipótolható tárgytól fosztatott meg a' sértett fél. Hogy tehát a' jogsértések általában meggátoltassanak, a' physicali kényszerítés, akár megelőző, akár pótolható legyen, nem elegendő, 's még másra is van szükség, mellynek a' státus általi gyakorlása minden egyes esetben a' jogsértést megelőzhesse 's meggátolja a' nélkül, hogy a' történendőket eleve ismernie kellene. Illy kényszerítés azonban csak pszichológiai, vagy is az emberi lélek' általános tulajdonságaira alapított lehet.

Minden vétségnek forrása tulajdonképen az érzékiség, a' mennyire t. i. az embernek vágyó tehetsége valamely cselekedettel egybekötött, vagy abból származható kéj és gyönyör által annak elkövetésére ingereltetik. — De ezen érzéki inger' ereje megszűnnék, vagy legalább gyengülne, ha mindegyik tudná, hogy a' törvény által tiltott jogsértésből okvetetlenül olly szenvedés fog reá háramlani, melly fájdalmasb ama' esábitó inger' elfojtásánál. De ezen meggyőződés, hogy minden jogsértés szükségképen szenvedéssel van egybekapcsolva, a' sértőre nézve közönségessé csak úgy válhatik, ha az törvény által kimondatik, 's ha ezen törvényes fenyegetés annak áthágóján végre is hajtatik. A' törvényhozó és végrehajtó hatalomnak elijesztésre czélozó ezen együtt munkálása alkotja a' pszichológiai kényszerítést. A' státus által fenyegetőleg ígért, 's ezen fenyegetés erejénél fogva a' sértővel éreztetett szenvedés teszi a' büntetést. — Feuerbach a' büntető törvényt annak végrehajtásától megkülönböztetvén, mindegyiknek szerfeletti finomsággal külön külön czélt és jogalapot tűz ki, a' büntetésseli fenyegetést a' jogsértésektől elijesztés' szüksége, annak végrehajtását pedig a' fenyegetés' sikerének biztosítása által igazolván. Azon felül a' büntetés' jogosságának megmutatására igen helyesen hozza fel azt: hogy attól, kinek joga van valakit bizonyos cselekedettől egészen eltiltani, meg nem tagadhatni, hogy ugyan azon tettet feltételelesen megengedje, az az: kinyilatkoztatassa, hogy azt bizonyos büntetés' mellett elkövetni lehessen.

Kétséget sem szenved hogy azon rendszerek közt, mellyek a' haszonelvben foglalt köz célra vezető többféle útak közül csak egyet állítanak egyedül üdvezítőnek, *Feuerbach'* rendszere

érdemel elsőséget; mert az általa kirekesztőleg szem előtt tartott tekintet az, mely a' jogviszonyok' fentartását, biztosítását leg-sikeresebben eszközölheti, 's hibája csak az, hogy a' többi rendszerek által kiemelt oldalait és céljait a' büntetésnek, melyek szinte az emberi természetből meritvék, teljesen elmellőzi, 's mértéket nem nyújt a' bűn, és büntetés közti célirányos arány' meghatározására. De sok alaptalan gáncs is emelkedett ezen rendszer ellen, melyeket itt csak röviden kívánok említeni. Némelyek szerint fenyegetés által büntetteket nem lehet meggátolni, mert épen az ember' érzéki természete, melyre az elijesztésnek hatnia kellene, sikeretlenné teszi a' fenyegetést. Szerintök érzéki lényben a' vétségnek közel és bizonyos gyümölcse erősb vonzódást fog gerjeszteni, mint sem a' távol és bizonytalan büntetés' fogalma irtózást. Továbbá azt mondják, hogy a' fenyegetés' sikeretlen voltának minden egyes gonosztévő új bizonyága, mert ezt tettétől el nem ijesztette; arra pedig hogy a' büntetésnek azért kell végrehajtania, mert különben a' fenyegetés üres és sikeretlen maradna, azt felelik: hogy a' törvénynek egyszeri, vagy többszöri végrehajtásából a' polgárok' belsejében még nem támad elkerülhetetlen voltának fogalma, sőt mindegyik azt hiheti, hogy minél több bűneset bizonyítja a' fenyegető törvény' sikeretlen voltát, annál inkább várhatni, hogy a' státushatalom valahára felhagyand felesleges és haszon nélküli büntetgetésével. Végre még azt is állították némelyek, hogy a' fenyegetési rendszer' szellemében a' törvény által meghatározott büntetéseknel keményebbet kellene mindenkor végrehajtani, a' büntet' factuma megezáfolván a' törvényhozónak véleményét a' kitűzött büntetés' nemének határsáról 's elégségeről.

Hogy azonban ezen ellenvetések nem egyebek sophismáknál, és hamis állításokon alapúlnak, igen világos. Először is nem áll az, hogy a' közel fekvő élvezet mindig túlnyomóbb erővel bír a' távolabb szenvedéseknél, mert ritka kivétellel nem áldozzuk e fel a' jelent majd mindnyájan a' jövőnek. Kevés ember költi el vagyonát egy pár év alatt, sokan nyomorban élnek, élők' tavaszát szükségben, munkában töltik, hogy öreg napjaik' kényelmeit biztosítsák, holott bizonytalan, elérik e azon kort, melyben fádadozások' gyümölcseit élvezhessék, ez minden esetre távolabb

esvén, mint jól rendezett státusban a' büntetettre következő törvényes büntetés. Hogy pedig a' törvényes fenyegetés' daczára is néha bűnök elkövetetnek, egyebet nem bizonyít, mint hogy illy esetekben az arra csábító ösztön erősebb volt a' büntetéstől félelemnél, hogy tehát minden emberi intézvénny hiányos, de azért valószínű még is, hogy büntető törvény' nem léte mellett a' vétségek még gyakrabbak volnának, mert akkor az emberen a' leggyengébb inger is erőt venne, ha ennek elebb a' büntetés' rémképével nem kellene megküzdenie.

Szintolly alaptalan ellenvetés az, hogy a' büntető törvény' többszöri végrehajtása a' polgárokkal azt gyaníttatja, hogy a' státushatalom az annyszor sikeretlennek bizonyult büntetéssel felfog hagyni; ezt jól rendezett státusban hol a' törvények szorosán végrehajthatnak, senki sem fogja hinni, mert ott minden polgár, kinek a' törvényről fogalma van (más pedig a' fentebbi módon nem okoskodnék) tudja, hogy a' sikeretlen büntetést is csak törvény, 's nem ítélet' útján lehet eltörölni, 's hogy ekkor is inkább keményebbel, mint sem gyengébbel fogna felcseréltetni. Még nagyobb képtelenség azon állítás, hogy a' törvényben foglalt büntetésnél keményebbet kellene mindig végrehajtani, mert a' fenyegető rendszer' elveinél fogva a' büntetés' végrehajtását csak azon tekintet igazolja, mivel különben a' fenyegetés üres és erőtlen lenne, 's ennél fogva tovább nem terjedhet a' törvénytől, mellyen alapúl,

Vannak azonban némelly ellenvetések, mellyeknek alaposságot olyanok is elismerik, kik egyébiránt Feuerbach' nézeteinek báráti, jelesen *Bauer* a' fenyegetési rendszert úgy kívánta módosítani, hogy azt némelly általam később említendő gáncsok ne érhessek. Ennek eredménye az általa megállapított —

Intési rendszer.

Bauer ezt következőleg fejtegeti: *) A' státus' feladásának fontos része olly tettek' akadályozása, mellyek a' jogszerű állapo-

*) Die Warnungstheorie nebst einer Darstellung und Beurtheilung aller Strafrechtstheorien. Göttingen 1830.

tot veszélyeztethetnék. Nem szorítkozhatik tehát a' büntett által már okozott kár' pótltatására, mert ez gyakran kivihetetlen, hanem az ártalmat meg kell ellőzni. Illy célra a' polgárookban nevelés által ébresztendő jogszerű, erkölcsös és vallásos eszmék, 's helyes, jól szerkezett rendőrségi intézvények sokat tehetnek ugyan, de ezen módok magokban még nem elegendők. Kénszerítő eszközök pedig, mellyek által fenyegető veszélyek, 's jogsértések elháríthatnának, csak ritkán alkalmazhatók. Az efféle akár szelid, akár kénszerítő megelőző módok' elégtelensége azon szükségre vezet, hogy a' polgárok bizonyos tettektől tartózkodásra tilalom, és azokra szabott szenvedések által *intessenek*. Innen következik, hogy büntetésre méltó cselekedeteknek azokat mondhatni, mellyek által a' jogszerű állapot veszélyeztetik; ilyenek többnyire csak jogsértések, da néha egyéb erkölestelen vagy ártalmas tettek is lehetnek, olyanok azonban mellyeket más, büntetésnél szelidebb módon nem gátolhatni.

Illy tilalmas cselekedetek' forrásai, vagy az azokra ingerlő érzéki ösztönökben, vagy a' köteles vigyázat' hiányában keresendők. Ezen két származási ok ellen ovószérül a' statushatalom a' tiltott cselekedetekre olly büntetéseket róhat, mellyek a' tett' veszélyességéhez arányban állanak. A' törvényhozó a' büntető törvény által saját fogalmát a' büntett' nagyságáról 's ártalmasságáról akarja kinyilatkoztatni, 's illy módon nem csak az érzéki ösztönnek 's jogellenes akaratnak korlátot szabni, hanem a' polgárokat tetteiknek megfontolására is figyelmeztetni.

Bauer' rendszere abban is különbözik Feuerbachétól, hogy szerinte a' bírói ítélet nem bizonyos cél' elérése végett hozatik 's hajtatik végre; nem azért hogy a' törvénynek elijesztő ereje legyen, mert a' törvénynek célja tulajdonképen csak intés, 's a' tiltott cselekedetekre szabott büntetések nem egyebek azok' veszélyességének mértékeinél.

Az intési rendszer' elvei szerint a' büntetés' végrehajtása nem az okosság, a' politica', hanem az igazság' szüleménye, 's ha általa a' törvényes intés' hatása erősödik 's a' büntett által okozott kár kipótoltatik, ezek hasznos, de mellékes következmények, 's nem elegendők a' büntetés' igazolásására, ennek csak azért lévén helye mivel a' bűnös azt a' tiltó 's intő törvény' megszegése által érdemlette. Ekképen Bauer az általa módosított fenyegetési rend-

szerben egyesíteni kívánta a' *haszon' elvét* az *igazságával*, a' mennyiben amarra a' törvényes tilalmat és intést alapította, erre pedig a' büntetés' végrehajtását.

Lássuk már most a' Feuerbach' rendszere ellen felhozott, Bauer által is helyeslett. 's alaposaknak elismert gáncsokat, melyektől ez saját rendszerét mentnek hiszi. Szerinte Feuerbach a' büntető törvény' céljává csupán csak jogsértések' meggátoltatását tűzé ki, holott ezen határozat egy részről felette szűk, mert nemcsak jogsértések, hanem olly cselekedetek is büntetendők, melyek által valamely jog csak veszélyeztetik; más részről pedig igen is tág, mert nem minden jogsértés tartozik büntető törvény alá, né-mellyekre nézve a' polgári bíró' ítélete is elegendő lévén. — De ezen gáncs csak Feuerbach' szavainak félreértéséből származik, 's az általa felállított fenyegetési rendszer' szellemét nem érdekli, mert e' szerint minden tett bűn, melyet a' fenyegető törvény annak nyilatkoztat. 'S a' státus minden cselekedetet, akár jogsértést foglaljon magában, akár nem, ha érdekével egybe nem fér, büntetté bélyegezhet, ha törvény által büntetést szab rá.

Második ellenvetés az, hogy a' fenyegetésben foglalt erkölcsi kényszerítés oda ezelővén, hogy a' büntetéstőlí félelem túlnyomóbb legyen a' büntetttre ingerlő vágynál, az embernek érzéki természetére hat egyedül, tekintet nélkül annak szellemi tulajdonságaira, holott az intési rendszernél fogva a' törvényhozó nem annyira az érzéki ösztönt, 's jogellenes akaratot akarja korlátozni, hanem inkább a' polgárokat kötelességeikre *figyelmeztetni*, *inteni*. De ezen tekintetben a' fenyegetési és intési rendszerek közt lényeges különbséget csak úgy találhatnánk, ha az intő törvények büntetéseket nem szabnának a' tiltott cselekedetekre, így azonban csak a' kifejezésben van különbség, mert büntetéssel egybekapcsolt intés csakugyan nem egyéb fenyegetésnél. —

Harmadszor Bauer a' törvényben kimondott büntetéseket csak mint mértékeit kívánja tekintetni a' tiltott cselekedetek' veszélyességének, azoknak alkalmazását, végrehajtását pedig nem úgy igazolja mint Feuerbach (kit ezen tekintetben gáncsol), hogy különben a' fenyegetésnek, vagy intésnek hatása nem volna. Szerinte a' bi-

rónak minden egyéb tekintetek' mellőzésével csak azért szabad 's kell a' bűnösre kárhoztató ítéletet mondani. mivel ez, az intő törvényt áthágván vétett, (quia peccatum est) soha sem azért, hogy másoknak például szolgáljon (ne peccetur.) — De bár mint forgasza Bauer a' dolgot, nem képes a' büntetés' végrehajtásának más józan okát adni, mint Feuerbach, mert Bauer szerint is a' büntetőjog' célja a' jogszerű állapot' biztosítása; erre nézve feltehetni, hogy azt vagy pusztá intéssel, figyelmeztetéssel, a' tiltott oselekedetek' kijelelésével is elérhetni, 's akkor a' büntetés felesleges; vagy ezen intéssel csak a' büntetés szerez határt, 's ekkor ez szükséges, és épen azon okból szükséges, melyet Feuerbach felhoz. Ha pedig Bauerrel a' törvényes intéssel a' *hasznót*, a' büntetés végrehajtásának ellenben az *igazságot* tulajdonítjuk alapokul, vezérelvül, akkor ez utóbbi ellen szóló, 's már felebb említett egyéb számos észrevételek' mellőzésével csak azt kívánom kérdeni, ha valljon az igazság mindig csak a' pozitív törvények által tiltott tettek' büntetését kívánja e, 's épen a' törvényben kiszabott büntetéssel? —

Jöllehet elméleti tekintetben az intési rendszer, mint láttuk ellenmondásokat foglal magában, 's a' fenyegetéstől csak némelly kifejezésekben különbözik: nem tagadhatni, hogy ezen csekélynek látszó különbség gyakorlati alkalmazásban némi józanabb eredményekre vezet, jelesen az imputációra nézve, miből amaz elsőséget, melyet Bauer saját rendszerének Feuerbaché felett tulajdonít — megmagyarázhatni. Mert ha a' fenyegetés elvét egész tisztaságában a' büntetés' mértékének kérdésére alkalmazzuk, akkor ezt a' tette csábító inger' erejéhez kell mérni, tekintet nélkül annak többé vagy kevésbé ártalmas voltára, úgyhogy minél hatalmasabk, ellentállhatlanabbak a' vétségre ösztönző körülmények, annál keményebbnek kell a' büntetésnek lenni, hogy az attóli félelem tul nyomhassa a' legerősb vágyat 's ingert is; a' tolvajt tehát, kit éhség 's nyomor csábít lopásra, keményebben kellene büntetni, mint a' legundokabb gyilkost, 's ez utóbbinak büntetése annál lágyabb lehetne, minél kevesebb oka volt embertársát meggyilkolni. Ellenben az intési rendszer, melly szerint a' státus polgárait nem akarja elijeszteni, csak figyelmeztetni, inkább a' tettek' káros és veszélyes voltára

fordíthatja figyelmét, 's ennek fokához mérheti a' büntetést, mi által a' közhaszon, mint fő czél inkább közelítetik meg. —

* * *

Az itt vázolt rendszerek közül, értekező' véleménye szerint, mindegyikben rejtekezik egy része az igazságnak, de azon tévedés is, hogy a' fő czélra vezető utakat, magával a' czállal cserélték fel. A' közhasznót 's az ezzel szorosan egybekapcsolt közbátorságot csak úgy érhetni el, ha a' büntető hatalom ama sokféle módokat, mellyeken annak megzavartatását gátolhatni, használja. — A' büntetés tehát a' közhaszon' követeléseinek csak úgy felelhet meg teljesen, ha :

1. A' megsértett félnek indulatait a' státus által adott elégtétellel csilapítja (*boszuállási rendszer*).

2. A' gonosztett által okozott anyagi káron felül, még azon erkölcsi kárt is, mellyet a' rossz példa másokban netalán tett, a' mennyire lehet helyrehozza (*kárpótlási rendszer*).

3. A' bűnöst, reá rótt büntetések által, gonosztettének ismétlésétől elijeszti, 's a' hol ez sikeretlennek látszik, őt az árthatás' lehetőségétől is megfosztja (*megelőzési rendszer*).

4. Annak polgári vagy erkölcsi javítását is, vallási oktatás, főleg pedig munkára szoktatás által eszközli (*javítási rendszer*).

5. Másokat is hasonló vétségek' elkövetésétől fenyegetés által elijeszt (*fenyegetési rendszer*), és —

6. Azon tetteknek, mellyek bűnök, vagy is a' közhaszonnal ellenkezők, kijelelésével mindenkit annak kerülésére int (*intési rendszer*).

Ezen különféle módok közül kétségen kívül a' korszak' és nemzet' kifejlődési fokához, nem különben a' bűn' neméhez, 's a' bűnösnek tette által nyilvánított egyedi jelleméhez képest hol az egyik, hol a' másik kitűnőbb figyelemre méltó, de általánosan kizárni a' közjó' 's haszon' tetemes esorbitása nélkül egyet sem lehet. — Olly bűnöket, mellyek gyáva 's félénk természet' szüleményei, elijesztés, azokat pedig, mellyek neveletlen durvaságból, vakmerőségből, henye élethől származnak, javítás által tanácsos elnyomni. A' becsületsértésekért valakire szabandó büntetésre inkább a' boszu' és erkölcsi kárpótlás' elvei, a' vigyázatlanság, és könnyelmű-

ségből származni szokott úgy nevezett *culpa* nemű vétségek, vagy politikai kihágások ellen pedig az intés' elve alkalmazható, holott az ismételt gonoszítottai által javíthatlanságát bizonyító makacs bünnöst, ki magát a' polgári társaság' egyéb tagjainak javával egyenes ellenzésbe teszi, a' megelőzés' elvénél fogva általános biztosítási módok által is lehet, sőt kell ártalmatlanná tenni.

Hogy azon gáncsok, mellyek kivált a' büntetés' mértékét, 's a' bűn 's büntetés közti arányt illetőleg a' fentebbi rendszerek által felhozottak, nem illenek a' jól értett haszon' rendszerére, melly minden a' lehető legnagyobb közboldogságra mint fő célra vezető módot magában foglal, azt ha jól emlékezem, már érintettem ugyan e' czikkely' folytatában, de fontossága miatt nem tartom feleslegesnek minden félreértés' elkerülésére még egypár szóval fejtegetni. Említettem már, hogy mind az egyedek', mind a' polgári társaság' boldogságára nemcsak az érzéki vágyaknak, hanem az erkölcsi érzéseknek is kielégítése kívántatik. Ezen erkölcsi érzések közé tartozik a' jó és igazróli fogalom is, melly minden embernél miveltségi fokához képest különböző ugyan, 's ezer szellemi és anyagi befolyások által módosítható, de azért annak követelése szintolly sürgetők, mint az anyagi ösztönökéi, 's megnyugvások az emberi boldogság' lényeges részét teszi. — Nem történt e már, hogy valaki olly történet miatt, melly anyagi érdekeit legkevésbé sem sértette, hanem csak erkölcsi érzéseit lázítá fel, magát főbe lőtte? Nem bizonyítja e ugyan ezt az emberi természetben fekvő boszúvágy, melly az anyagi kárpótláson túl erkölcsi elégtételt kíván, a' sértő ellen gyakorlandó visszatörlesztés' útján? Nem e a' tömegek által néha kiszolgáltatott durva népigazság, ha azok a' bíróság' ítéletének szigorúságát nem elégelelik? nem mutatja e a' történet, hogy több lázadásra adott okot a' nép' erkölcsi érzéseinek, mint sem anyagi érdekeinek sértése? Hogy csak régibb eseteket említsek, Lucretia' megszéplősítése döntötte meg a' római királyokat, Virginia' halála a' decemvireket; ezen nők' sorsa mennyiben érdekelte a' római nép' anyagi érdekeit? De minden egyéb néplázadás is ugyan ezt bizonyítja, mert valljon minő anyagi gyümölcsöt 's hasznot várhat győzelem' esetére is a' proletarius, melly életének, egyetlen javának veszélyeztetésével felérne? De ha elismérjük, hogy az erkölcsi érzés' megnyugvása, az ember' szükségai közé tartozik, világos, hogy a' bűn és büntetés közti arány-

talanság, a' közboldogságot háborítja, erre megkívántatván, hogy a' többségnek jó és igazróli fogalmai a' mennyire lehetséges a' külvilágban, vagy legalább a' polgári társaságban valósítassanak.

Ugyanezen eredményre vezet ama másik tekintet is, hogy a' haszon'elvé mellett a' törvényhozó nem vállalván el az igazságosztó istenség' tolmácsának szerepét, nem is kívánja saját rendeleteit isteni törvényeknek tekintetni, melyeknek áthágása a' bűnöst méltatlanná tenné, a' közboldogságban részvételre. A' közhaszon' elve szerint a' törvények nem egyebek a' közvéleményből eredt politikai szabályoknál a' közboldogság' biztosítására, 's az ebből a' bűnösnek is jutó osztályrészt büntetés által csak annyira kell és szabad megcsonkítani, a' mennyire azt a' közhaszon multhatatlanul megkívánja, 's nem tovább; különben a' törvényhozó és bíró oly sebésznek szerepét játszanák, ki valamelly betegének lábát elmet-szené, hogy őt tyúkszemeitől megmentse. A' bűnösnek szükségentűli megterheltetése, vagy is a' bűn és büntetés közötti aránytalanság tehát a' polgári társaság' minden intézvényinek, 's így a' büntetőjognak is fő célját, a' közboldogságot két tekintetben sértene meg: a' *polgárok' erkölcsi érzésében*, és *magában a' gonosztévő személyében*.

IV.

A' büntetésekről általjában, jelesen a' halál-
büntetésről.

The very worst use to which you can put a man is:
to hang him.

Bulwer: Paul Clifford.

A' büntető jogi vezérelvnek és rendszernek megállapítása után legfontosabb, 's amazokkal szorosan egybekapcsolt kérdés a' büntetésnek mennyisége (mértéke) és minősége (nemei). Hogy az elsőre nézve a' különböző rendszerek minő ellenkező, néha képtelen eredményekre vezetnek, már volt alkalmunk kimutatni. Jóllehet minden író, sőt minden józan ember elismeri a' bűn és büntetés közti arány' szükségét, ennek szoros meghatározása még eddig nem sikerült senkinek, 's a' dolog' természeténél fogva talán nem is sikerülhet teljesen soha; mindazonáltal mégis a' haszon' elve az, melyből némely e' tárgyban kulesül szolgálható szabályokat következtethetni, 's melyek szerint az arányos mértéket legalább közelítőleg, 's a' józan ész' követeléseinek megfelelőleg állapíthatni meg. Ezeket, mint a' haszonelvnek természetes corollariumait a' hely' szűke miatt csak rövideden kívánom említeni *).

1. A' büntetésbeli szenvedésnek nagyobbbnak kell lenni a' büntetből háramló haszonnál 's élvezetnél.

2. Folytatolagos vétségeknél, melyek szokássá, keresetté válnak, mint p. o. vadorzás, hamispénzverés, árúk' hamisítása 's a' t' a' büntetésnek felül kell múlnia a' több egyes vétségekből öszvesen származható hasznot.

*) J. Bentham. *Théorie des peines* 1 ch. 5. és *Principes du Code pén.* P. 3. ch. 2.

3. A' büntetésnek bizonyosság 's közelségbeli hiányait, annak aránylagos felemelése által kell kipótolni, ebből viszont az következő, hogy *minél bizonyosabbá tehetni a' büntetést, annál többet lehet annak szigorúságából engedni.*

4. Ha két vagy több különböző ártalmú vétségek közt van szó (az az: ha a' bűnöstől függ, melyiket kövesse el), akkor az ártalmasabbra jóval keményebb büntetést kell szabni, hogy legalább ez meggátoltassék. Ha p. o. az útonálló' hatalmában van az útast vagy csak kirabolni, vagy meg is gyilkolni, 's ez utóbbi tett szigorúbban nem büntettetnék meg a' pusztá rablásnál, akkor maga a' törvény szolgáltatna indító okot a' rablónak gyilkosságra, minthogy ez a' felfedezés' veszedelmét kisebbitené.

5. Minél ártalmasabb a' bűn, annál nagyobbnek kell a' büntetésnek is lenni.

6. Hasonló vétség miatt minden bűnösre nem kell egy 's ugyanazon büntetést szabni, hanem annak egyediségét, 's a' tett' körülményeit tekintetbe kell venni.

A' büntetés' mértéke után legérdekesebb, 's gyakorlati tekintetben legfontosabb feladása a' törvényhozónak a' büntetés' nemei közüli választás; ebben csak azon tulajdonságoknak ismerése vezetheti őt biztosan, melyek valamelly büntetésnemet alkalmazossá tesznek, hogy a' közhasznót minden tekintetben előmozdítsa. *Bentham* ezen, mint nevezi, kívánatos tulajdonságokat (*qualités désirables*) bőven fejtegeti, olly megjegyzéssel, hogy a' büntetések' egy nemében sem találtnak együtt, azoknak választásában és megítélésében tehát a' bennök meglévő és hiányzó tulajdonságok' egybevetésének, szóval *arithmetico-moralis calculusnak* van helye.

A' büntetésnek kívánatos tulajdonságai *Bentham* szerint a' következők: *) —

1. *Eloszthatóság*, vagyis: a' büntetés erejére és tartására nézve nagyobb vagy kisebb lehessen, hogy a' vétségek' különböző fokaihoz alkalmazható legyen.

2. *Bizonyosság és egyenlőség* a' hatásra nézve, vagyis: a' büntetés a' mennyire lehet minden bűnösre bizonyos és egyenlő szenvedést hárítson. Ez legritkább tulajdonsága a' büntetéseknek az emberek' különböző egyediségöknél 's érzékenységöknél fogva;

*) *Théorie des peines* 1. ch. 6. és *Principes du Code pénal*. P. 3. ch. 6.

megelégedhetni tehát ha a' büntetés ezen tekintetben szembeszökő egyenetlenséget nem mutat, *Lichtenberg* helyesen mondván: jogi egyenlőség nem egyéb türhető egyenetlenségnél.

3. *Megmérhetőség*, vagyis: a' büntetésnek bizonyos megmérhető arányban kell állania más büntetésnemekhez, hogy olly esetben, midőn a' gonosztévő könnyebb vagy nehezebb vétség közt választhat, ez utóbbit a' keményebb büntetés miatt kerülje.

4. *Analógia*, vagyis: a' büntetésnek némileg hasonlítani kell a' kérdéses vétséghez, hogy az emlékezetbe mélyebben nyomúljon, 's a' képzelemre nagyobb hatással légyen.

5. *Példásság*, hogy a' büntetés másokra minél nagyobb erővel hasson. Az példás és egyszersmind szelid is lehet, ha mint már felebb említettem, a' látszatos szenvedés felülmulja a' valódit. Olly büntetés, mellynek látszatos értéke (*valeur apparente*) nincsen, bár milly valódi kinokat okozzon, magát a' gonosztévőt elijesztheti ugyan, némelly esetekben javíthatja is, de a' közönségre nézve minden hatása elvész.

6. *Olcsóság*, vagyis: a' büntetésnek nem szabad szigorúbbnak lenni, mint a' mennyire a' szükség megkívánja; mi ezentúl megyen, nemcsak pazarlás, hanem a' mellett egyéb bajt is okoz, a' néphen gyűlölséget gerjesztvén törvény és bíróság, 's rokonszenvet a' gonosztévő iránt.

7. *Elengedhetőség*, hogy tévedésből vagy igazságtalanul valóra rótt büntetés legalább a' jövőre nézve megszüntethető légyen.

8. *A' bűnös elleni biztosítás*, olly büntetés, melly a' gonosztévőt jövőre ártalmasságától megfosztja, igen helyes, de a' mellett szerfelett költségesnek nem szabad lennie, mint például a' halálbüntetés, miről később bővebben. De némelly büntetéseknel a' biztosítás' tekintete teljesen megfér a' legnagyobb gazdálkodással, p. o. hivatalos visszaélésekből származott vétségeknél, ha az illető személy tisztí hatalmától megfosztatik.

9. *A' bűnös' javítása*, vagyis: a' mennyire lehet a' büntetésnek nemcsak elijesztő, de erkölcsileg javító hatással is kell lenni a' bűnösre.

10. *A' megsértett fél' kármentesítése*. Valamelly vétség' elkövetéséből 's megbüntetéséből két kár származik, a' sértett és sértő fél által elszenvendő; ha azonban a' büntetés által a' megsértett félnek kára megszüntethetik, csak egy kár marad kettő

helyett. Ez azonban csak a pénzbeli elmarasztalások tulajdonsága, 's természetesen csak kipótolható kárt okozott vétségeknél van helyén.

11. *Egyszerűség a büntetés leírásánál.* Minél egyszerűbbek valamely törvényben kiszabott büntetések, annál jobban foghatja fel azokat minden legeggyűbb polgár' elméje, 's annál célirányosabb, de minél szövevényesebb, annál inkább tarthatni attól, hogy a' kisértés' pillanatában a' tetteből háramló rossz nem fog a' bűnös' képzelme előtt egész terjedelmében, 's minden részleteiben megjelenni.

12. *Népszerűség,* vagyis a' törvényhozónak olly büntetések' megállapítását kerülnie kell, mellyek a' nép' előítéleteibe ütközök, mert ez által megfosztja a' birói hatalmat a' közönség' önkéntes segédelmétől a' büntető törvény' alkalmazásánál, 's a' nép annak frigyesebből ellenségévé válik. Kiki áttal a' bűnös ellen tanúképen fellépni; mások elbujtatják, elszöktetik, 's így a' törvényhatalom mindenütt titkos ellenszegülésre talál, melly néha erőszakos támadássá is fajul.

Az itt elsorolt tulajdonságok közül a' vétségek' természetéhez képest néha egyik a' másik felett elsőséget érdemel. Ebben a' tekintetben Bentham illy elvet állít fel: nehezebb büntetteknel a' törvényhozónak a' büntetés' példásságára és népszerűségére, csekélyebb vétségeknél inkább gazdálkodásra vagyis olcsóságra, 's erkölcsi javításra kell tekintettel lennie. Vagyonsértéseknél pedig olly büntetésnek választandók, mellyek a' megsértett félt egy szersmind kármentesítik is.

A' büntetés' fent említett kívánatos tulajdonságait annak sokféle nemeire külön külön alkalmaztatva megvizsgálni, hogy ezek közül mindegyikben hány 's millyenek találtatnak, szóval Benthamet politicalai számvetéseiben követni, talán a' magyar olvasóra nézve is érdekes volna, de a' már is igen hosszúra terjedett czikkelyem' határai ezt annál kevésbé engedik, minthogy a' korunkban annyit vitatott halálbüntetésről még egy kissé bővebben kívánok szólni; — a' büntetés' nemeiről Bentham' nézeteivel megismerkedni kívánókat tehát kéntelen vagyok annak: *Théorie des peines* című munkájára útasítani.

A' halál büntetésnek jogossága és célirányossága már régiebb időkben is vitatkozás' tárgya volt; többi közt *Sallustiusban* is ta-

láljuk, hogy a' római senátus Catilina' büntársainak sorsa felett tanácskozáván, Caesar a' halálbüntetés ellen, Cato pedig mellette nyilatkozott. *) De legújabb időben egymást érték az e' tárgynak szentelt iratok.

A' halálbüntetés' kérdése természeténél fogva ketté oszlik.

I. Van e' a' státusnak joga egyes tagját valamely tette miatt életétől megfosztani?

Az első kérdésre való felelet a' szerint különbözik, a' mint a' felelő egy vagy más vezérelvet követ büntető jogi rendszerének szerkesztésében, 's míg valamennyi jogtudós ezek felett nem fog megegyezni, a' halálbüntetés' jogossága iránt sem várhatni egyetértést. Legtöbben kik e' kérdésről irtak, vagy szólottak, a' büntető jognak egy vagy más kirekesztőleg igaznak feltett alapelvére építették minden okoskodásaikat, holott előbb még annak valóságát kellett volna bebizonyítaniok. Némellyek vallási szempontból ellenzik a' halálbüntetést, azt állítván: hogy a' státus általa az istenség' terveit zavarva, erőszakosan megszakasztja a' bűnös' élet pályáját 's megfosztja e' t a' javulásra megkívántató időtől 's lehetőségétől. De ezek meg nem gondolják, hogy ha az istenségnek mindenhatóságot tulajdonítunk, akarhatja 's céljai ellen semmi sem történhetik 's így a' halálbüntetés' a kalmaztatása sem. Szintolly ellenmondó *Schulz*nak állítása, hogy az ember minden tetteire nézve az általános szükségesség' hatalma alatt állván, őt valamely tett végett halállal büntetni annyit tesz, mint őt azért megölni, mivel azon ember 's nem más, mint a' kinek lennie kellett; mert ezen elvek mellett nem csak a' halálbüntetésnek, hanem minden büntető hatalomnak meg kell szűnnie.

Azok kik a' büntető jogot szerződésből következtetik, a' halálbüntetést hol jogosnak, hol jogellenesnek nyilatkoztatják, a' szerint a' mint az embernek saját életéről rendelkezhetést tulajdonítanak vagy sem. *Beccaria* az embertől megtagadván saját életére való jogot, innen azt következteti, hogy az ember midőn természeti állapothól szerződés' útján társaságba lépett, ez utóbbinak javára arról, miről nem rendelkezhetik, nem mondhatott le. **)

*) *C. Sallustii Crispi Opera*. Ed. Tauchn. pag. 29 — 36.

**) *A' bűnökről és büntetésekről*. Olaszból ford. Császár Ferencz, Zagráb. 1834.

Rousseau ellenben azon elvből indulva, hogy az embernek joga van saját életét, annak megmentése végett veszélyeztetni, a' halálbüntetésnek jogosságát védte. A' társasági szerződésnek czélja, úgy mond: a' felek' biztosítása lévén, a' ki czélt akar, annak az arra segítő módokat is kell akarnia. A' ki életét mások által biztosítja, köteles azt szükség' esetében érettök fel is áldozni. Ha a' státus kívánja, hogy valamely tagja meghaljon, ennek meg kell hálnia, mert csak ezen feltétel alatt élhetett eddig is biztosan; társas állapotban az élet nem csupán a' természet' adománya, hanem a' státusnak is feltételes ajándéka lévén. A' halálbüntetést tehát *Rousseau* szerint oly szempontból kell tekinteni, hogy az erőszakos gyilkosság elleni garancia' kedvéért kiki arra kötelezi magát, hogy halált szenvedhessen, ha mászt gyilkol, illy szerződés által saját életének biztosítására a' státushatalom' védelmét megnyervén. *)

Filangieri Beccariának azon ellenvetést teszi, hogy természetjogilag az embernek nem csak élete, de szabadsága és becsülete is idegeníthetetlen jogok, így tehát Beccaria' elve szerint a' státus erőtetett munkára, fogházra, becsületvesztésre sem ítélhetne senkit. Ezt ugyan *Carmignani* ezen állítással igyekszik megezáfolni, hogy a' státus egyes tagjait csak azon jogoktól foszthatja meg, melyeket ezek a' polgári társaságon kívül vagy nem bírnának vagy nem élvezhetnének. Az élet pedig szerte a' státuson kívül is szabad birtoka mindenkinek, de a' társaság' segedelme nélkül az ember mozgalmaiban, cselekedeteiben szabad nem volna, és sok olyas jogokkal is, melyeket a' természettől nyert, nem élhetne. A' státus tehát a' nélkül hogy a természetet sértené, egyes tagját megfoszthatja mozgalmainak szabadságától, 's magányos jogainak gyakorlásától, 's ennél fogva azt ideiglenes, vagy örökös fogságra is ítélheti, mert ez által jogait meg nem semmisíti, hanem csak korlátolja, 's mintegy felfüggeszti. De erre helyesen felel *Preuschen*, azt mondván: hogy a' társaságon kívüli életben az embernek mozgási, és cselekvési szabadsága kevésbé van veszélyeztetve, mintsem élete, melly épen illy vad állapotban minden oldalú megtámadásnak van kitéve, holott szabadsága csak nem korlátlan. *Carmignani* állítása

*) Du contrat social. Livre II.

tehát a' halálbüntetést inkább igazolná, mint a' fogságot. *) A' megelőzési rendszer' elvei szerint a' halálbüntetés szükségtelen, 's ennél fogva nem igazolható, mert annak egyedüli célja a' bűnöst tettének ismétlésétől visszatartóztatni, ezt pedig a' halálnál szelidebbnek hitt fogsággal is elérhetni. *Grolman* tehát saját elvétől eltér, midőn azt javasolja, hogy olly gonosztévők, kiknek tetteiből az élet' szeretete nyilvánul, minők például javithatatlan tolvajok és csalók, kikről feltehetni, hogy a' humanitas' követelése szerint elrendelt fenyítő-házakat kényelmes ápoló intézeteknek tekintik, halállal büntetendők. Mert ha a' megelőzési elv által célba vett biztosítását a' társaságnak a' bűnös személye ellen, olly szelid módokkal elérhetni, hogy még ez is jótéteménynek tekintheti, akkor szükségtelen 's céliránytalan keményebbekhez nyúlni, 's ezen rendszernél fogva a' halálbüntetés tulajdonképen csak akkor lenne helyén, ha a' fogházak nem volnának eléggé biztosak az elillanás' meggátlására.

A' javító rendszer' baráti természetesen eskütt ellenségei a' halálbüntetésnek, mert halál által senkit meg nem javíthatni. De még a' javíthatatlan bűnöst is, ki a' polgári társaságból egészen kirekesztendő, ezen rendszer szerint nem halál, hanem örökös elzárás által kell ártalmatlanná tenni, ha, mint felebb történt, a' *puzta* javítási elvből szoros logikával annak teljes büntetlenségét nem akarjuk következtetni.

Az általános igazság' vagy visszatorlás' (talio) elve mint látuk gyilkosságért halált kíván, jöllehet vannak némelyek kik ezen szempontból is ellere szólottak, azt mondván: hogy a' meggyilkolt mint megsértett fél a' csupán őt illető vizzatorlási jogot halála után nem engedheti által a' státusnak. De gyermekei és rokonjai sem kívánhatják a' talio' elvénél fogva a' gyilkos' halálát, mert ők magok halált nem szenvedtek, és ha a' meggyilkolt személy rokont nem hagyott maga után, akkor a' talio egészen megszűnik. Ha pedig az állítatik, hogy egy polgárnak meggyilkoltatása által közvetve maga a' polgári társaság sértetett meg, 's ennél fogva ezt illeti a' visszatorlási jog, akkor a' halál szinte nem talio szerinti büntetés, mert a' státus csak egyes tagjától fosz-

*) Die Gerechtigkeitstheorie von Freiherrn von Preuschen. Gießen. 1839.

tatott meg, a' bűnösnek pedig egész létét szünteti meg a' halál büntetés.

Ezen szörszálhasagató kifogásokra azonban *Preuschen* helyesen felel az általa némileg módosított igazságelv' szellemében, hogy a' jogsértéseket nem a' státus' közvetett sérelmének kell tekinteni, hanem a' polgári társaság csak az egyedek' hasznára alakult védintézet lévén, még a' státus ellen intézett megtámadások is közvetve az egyes polgárt sértik meg, minthogy az egyed czéljait csak polgári társaságban érheti el. A' gyilkosság tehát nem azért büntetendő, mivel a' státust egyes tagjától fosztja meg, hanem mivel a' státus' védelme alatt álló egyed' fő javát, *életét* rabolja el. Szintolly kevésbé áll az általános igazság' szellemében a' meggyilkolt' gyermekei és rokonjai iránt tett ellenvetés, mert nem ezeknek sérelmeit kívánja a' talio' elve a' státus által megboszáltatni, hanem a' törvényhozót 's bírót mintegy az isteni ítélet' magyarázójának 's végrehajtójának tekinti, mely nézetnek gyenge oldalait egyébiránt már felebb iparkodtam kiűntetni. Az igazság' és talio' elve tehát nem csak engedi, hanem kívánja is a' halálbüntetést, sőt ha Kant' szellemében szoros vizsgálást kívánunk gyakorolni, akkor némelly esetekben, ha a' gyilkosság különös kegyetlenséggel járt, qualificált, vagy is kínzásokkal egybekapcsolt kivégzésekre is vissza kellene térnünk, mert azon ellenvetés, hogy ezek a' közönséget mintegy elvadítják, érzéketlenné teszik, erkölceit rontják, itt nincs helyén, a' tiszta igazság' elve minden egyéb tekintet' mellőzésével, csupán egy czélt tűzvé ki magának, azt t. i. hogy a' gonosztévőt érdemlett büntetés érje.

A' védelem' és szükség' theoriái, a' haszonelv' és a' némileg erre támaszkodó fenyegetés és intés' rendszereinél fogva az első, vagy is jogossági kérdés szoros kapcsolatban áll a' második kérdéssel: ha valljon a' halálbüntetés legsikeresebb módja e a' súlyosabb bűnök' elfojtásának? ha azon gondolat, hogy valamelly tett halált vonhat maga után, leginkább képes e az embert attól visszatartóztatni? mert az említett theoriák mindent igazolnak, mit a' közhaszon, vagy a' jogviszonyok' fentartása megkíván. —

Erre nézve igen különbözök a' vélemények. A' múlt időbeli közvélemény a' mennyiben azt az eddigi törvényhozásban vissza tükrözve látjuk a' fentebbi kérdésekre igennel látszik felelni, de újabban némelly publicisták és jogtudósok ellenkezőt állítván, a' közvélemény is sok helyütt hajlandónak látszik ezekkel kezet fogni. *Beccaria* szerint nem annyira a' büntetés' szigorúsága, hanem inkább annak tovább tartása tesz mély benyomást az emberi lélekre, minthogy érzékeinkre erősen 's állandóbban hatnak a' gyengébb, de többször ismételt, mint sem a' kemény, erőszakos, de mulékony izgalmak. A' szokás' hatalma kiterjed minden érzéki lényre, 's valamint az ember beszélni, járni, 's minden egyebet szokás által tanul, szintúgy nyomulnak szívébe az erkölcsi fogalmak is szokás, és többször ismételt behatás által. — Az embert bűnöktől visszatartóztató legerősb fék tehát nem a' gonosztévő' kivégezésének iszonyú, de múlandó látványa hanem hosszas példája egy olly embernek, ki szabadságától megfosztva terehordó barom gyanánt erőtetett munka által pótolja a' polgári társaságnak okozott kárt. Mi lehet nagyobb hatással, úgy kérde *Beccaria*, mintha a' néző ilyenkor magához így szól: Engem szintolly sokáig fognának kinozni, szintolly nyomorult állapotba fognék jutni. ha hasonló tettet követnék el? Illy látvány ijesztőbb a' halálnál, melly elébb utóbb úgy is minden embert elér. *Wins* pedig („*De supplicio capitis tollendo*“ czimű iratában) azt mondja, hogy a' várható büntetésnek nem annyira nagysága, hanem inkább bizonyossága szokott ijesztőleg hatni; de épen olly esetekben midőn a' törvény halált parancsol, a' büntetés legbizonytalanabb, a' bírának idegenkedése miatt olly ítélet' hozatalától, melly tévedés' esetében soha jóvá nem tehető. *E. Ducpetiaux* (*De la peine de mort Buxelles 1827*) alaptalannak mondja azon hiedelmet, hogy a' halálbüntetés' eltöröltetése a' büntettek' számát szaporítaná, 's a' halált nem is tartja büntetésnek, minthogy az minden embernek elkerülhetetlen sorsa, hogy pedig az attóli félelem nem általános, azt a' katonák, de még inkább az ön gyilkosok' példája bizonyítja, kik önként keresik a' halált. Elíjesztésre nézve a' halált négy féle szempontból tekinti:

1. Mint a' vétség' gyümölcseinek elvesztését.
2. Mint becstelenítést.

3. Mint a' létezés' megszűntét.

4. Mint egy bizonytalan örökkévalóság' kezdetét.

De ezen tekintetek közül Ducpetiaux szerint egy sem szól a' halálbüntetés' hatása mellett, mert a' bűnössel a' jelen élvezet elfelejteti a' jövő' veszélyeit, a' szegény iránt a' gonosztévő többnyire érzéketlen, a' halál mint már mondatott köz sorsa bűnösnek és ártatlannak, az örökkévalóság' rémképei pedig ha a' gonosztettől el nem ijesztenek, a' halál' borzadalmait nem fogják nevelni.

Még sok efféle 's ellenkező értelmű állításokat lehetne az e' tárgyról megjelent számos röpké iratokból, 's terjedelmes munkákból idézgetnem, de egy részről azt a' hely' szűke nem engedi, más részről pedig úgy hiszem, hogy illy elméleti okoskodások senkit sem fognak meggyőzni, kiki saját érzései szerint fogván a' halálbüntetés' hatását embertársaira megítélni. Kinek az élet csak gyönyört és örömet termett, ki boldog csalódásaiból soha sem ébredett kinos valóságra, ki az életben hisz és remél, az a' létezést, az életet fő kincsnek tekintvén, 's embertársaiban hasonló érzéseket gyanítván, bizonyosan a' halált fogja legeljesztőbb, 's ennél fogva legsikeresebb büntetésnek tartani, a' közbátorság' biztosítására. Ellenben az, ki a' mostoha sorssal birkózva végre testileg lelkileg kifáradott, és csak nyugtot óhajt, kinek illúziói egymásután elrepültek, kitől vágyainak céljai mindig távol maradtak, vagy a' mind ezeknél boldogtalanabb, ki az élvezet' poharát kiürítvén, benne mint Schiller egy helyütt mondja, pókot talált, ki magán ama keserű tapasztalást tévén, hogy leghőbb vágyaink' tárgya ha elérve, minden báját elveszti, már vágyani, óhajtni sem tud, szóval a' bármely okból boldogtalan és életunt, a' halált a' büntetések' legszelidebbikének. sőt jótétéménynek fogja nézni. Ezért tehát a' halálbüntetés' célirányossága pusztán gyakorlati kérdés, 's megfejtése csak tapasztalás' útján történhetik. Erre nézve pedig adatokat csak olly ország nyújthat, melyben a' halálbüntetésnek mind alkalmaztatása, mind eltörltetése megkísérletett. Illy országot Európában csak egyet találhatunk, *Toscanát* t. i. hol 1765től fogva máig a' halálbüntetés sokféle viszontagságokon ment keresztül, mert először törvénykönyvben megtartatván, gyakorlatba nem vétetett, később törvény által

is eltöröltetett, végre újra megállapítatott. *) Leopold nagyherceg' kormánya előtt az akasztás' és negyedelés' büntetése volt rendelve nem csak gyilkosságra, hanem csekélyebb bűnökre is. Ezen felül még elkobzás, ostorzás, megcsonkítás, és bélyegzés is napi renden voltak. Mindazonáltal ezen elijesztésre czélozó kegyetlenségnek, melly még a' Medici család' törvényein alapúlt, várt sikere nem volt, mint eme régi törvényeket megerősítő és rendbeszedő 1638diki úgy nevezett *legge del compendio* szavaiból látszik, mellyek szerint „az országbeli kőborlókon és koldúsokon kívül, kik tolvajságaik által a' közbátorságot háborítják, még idegenek is jönnek a' szomszéd országokból, kik fegyveres kézzel mind országúton, mind magányos helyeken a' csendes polgárt megtámadják és kifosztják.“ Az 1744diki törvény pedig még szigorúbb lévén, bizonyítja, hogy az eddigi kegyetlen büntetések sem tartattak elegendőknek a' közbátorság' fenntartására.

Leopold 1765ben a' toscanai trónra lépven, emberszerető szive a' divatban lévő büntetések' szerfeletti, 's haszon nélküli szigorúságától visszaborzadott ugyan, de még sem kívánt azonnal a' kor' megrögzött előítéleteivel szembe szállani, 's ennél fogva a' halálbüntetést eleinte nem merte törvény által megszüntetni, hanem a' bírákat titkos rendelés által annak alkalmaztatásától eltiltván, előbb a' szelidebb módok' sikeréről kívánt meggyőződni 's másokat is meggyőzni, 's csak miután több mint húsz évi tapasztalás azoknak czélszerűségét minden kétségen túl emelte, nyilvánította törvény által is a' gyakorlatilag már rég behozott büntetőjogi reformot. Az 1786diki törvény' kihirdetése csak a' külföldre nézve volt meglepő, Toscanára nézve nem. *Carmignani* szépen és helyesen mondja, hogy a' nagy herceg ekkor csak azt tette, mit a' művész szokott, midőn kész munkáját a' nagy közönség elébe terjeszti, miután hosszas studium, és műértő baráti' ítélete után annak jelességéről maga is meggyőződött. Az akasztófák' lerontása, a' törvényszékek' külfalaít disztelenítő kötél és kerék' elpusztítása ezen évben a' törvény' rendelete szerint,

*) Über die Schicksale der Todesstrafe in der Gesetzgebung von Toscana. Nach brieflichen Mittheilungen von Carmignani Professor der Rechte in Pisa. — Mittermaiers Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft 2ter B. 1830.

nem volt tehát egyéb, mint elavúlt használatlan 's az új bútortattól elűtő régi házi eszközök' eltakarítása.

Carmignani ezen czikkelyében megezáfolja azoknak balvéleményét, kik azt hiszik, hogy Leopold csak 1786 tökélette el magát hirtelen a' Beccaria' munkájában kifejtett elvek' követelésére, hogy magának Európa előtt philosophus és philanthropicus fedelelem' hírét szerezze. A' nagy herczeg ezen évben csak azért törölte el nyilvánosan és törvény által a' halálbüntetést, mivel uralkodásának kezdete óta titkon egybehasonlítván a' régi és új módszer' hatását, tapasztalásból azon meggyőződést nyerte, hogy a' halálbüntetés' eltörlése kapcsolatban egyéb czélszerű és bölcs kormányelveivel üdvös rendszabály. — Ennek hasznos befolyását a' lakosok' erkölcsaire, azon korbeli törvényszéki jegyzőkönyvek bizonyítják; itt csak azt kívánom emliteni, hogy *Dupaty* a' halálbüntetést eltörlő törvény' kihirdetése után Toscanában utazván, Olaszországról irt egyik levelében hallatlan csudát beszél, azt t. i. hogy a' toscanai fogházak öt hónapig egészen üresen állottak.

Később a' francia lázadás', és Toscanában is támadt politikai mozgalmak' következtében a' halálbüntetés politikai bűnösökre nézve 1790ben béhozott ugyan, 's Leopold' halála után utódja által 1795ben egyéb büntettek ellen is újra elrendeltetett; de hogy ezt nem az eltörlés' káros hatásának, hanem egészen más, *Carmignani*' idézett czikkelyében bőven fejtegetett okoknak kell tulajdonítani, az többi közt a' toscanai fogházbéli lajstromokból vett 's általa közlött adatokból is kitetszik. 1787ben a' halálbüntetés' eltörlését követő évben csak két gyilkosság történt, 1788. és — 89ben pedig egy sem. Ezen évben hozatott be újra a' halálbüntetés politikai bűnösökre, következő évben u. m. 1791ben négyre hágott a' gyilkosságok' száma, 1792ben tízre, 1793ban pedig kilenczre, és 1794ben hétre szállott alá, 's innen 1795 augusztus végéig a' halálbüntetés' általános visszaállításának időpontjáig a' szám ugyan az maradt.

Első pillanatra azt lehetne ugyan hinni, hogy a' gyilkosságok' szaporodása indithatta a' kormányt a' halálbüntetés' visszaállítására. De ha közelebb vizsgáljuk a' dolgot, tapasztalhatjuk, hogy az utóbbi évekbeni szaporodást nem lehetett az eltörlésnek tulajdonítani, mert láttuk hogy a' közvetlenül utána következő

években a' gyilkosságok' száma milly csekély. 1790ben pedig egy sem volt. — Az azontuli szaporodásnak okát tehát másban kell keresnünk, és Carmignani egyes esetek' fejtegetéséből azt következteti, hogy az, a' rendőrségi figyelem' 's a' munkásság' hanyatlásának eredménye volt, 's hogy nem a' büntetések' szelid, hanem bizonytalan volta bátorítá a' gonosztévőket. Ezt bizonyította az utóbbi tapasztalás is, mert a' halálbüntetés' behozatalának daczára a' büntettek' száma nem csökkent, sőt szaporodott. Még egy körülmény méltó figyelemre. A' halálbüntetésnek eltöröltetése alatt idegen státus' polgára által egy bűn sem követtetett el a' toscánai birodalomban, 1795ben pedig, annak újra behozatala után *egy*, 1796ban *két*, és 1797ben *hét* idegen gyilkos került a' toscánai fogházakba, mi azon állítás' alaptalanságát mutatja, hogy a' szomszéd országok' büntető törvényeinek a' szigorúság' egyenlő fokán kell mindig maradniok, ne hogy a' szelidebb törvénykezésű státusba csöddüljön valamennyi gonosztévő. Ezekből Carmignanival együtt nem azt kívánjuk következtetni, hogy a' halálbüntetésnek visszaállítása a' büntetteket szaporította, hanem csak hogy azoknak csökkentésére nem szolgált. Mert el nem hallgathatom, hogy 1795től 1808ig midőn Toscana francia départamentá vált, a' halálbüntetést rendelő törvény soha gyakorlatban nem vétetett, úgy hogy még hóhér sem volt az országban, ha tehát ezen idő alatt kivált az utóbbi években a' közbátorság túrhetőleg biztosítva volt, 's a' gonosztévők' száma nem felette nagy: azt nem a' halálbüntetéstől félelemnek kell tulajdonítani, mert nem annyira az írott törvény, melyet a' nép' alja gyakran nem is ismer, hanem annak időről időre végrehajtása hathat elijesztőleg a' gonosztévőkre, 's olly büntető törvényt mely soha gyakorlatba nem vétetik, hatására nézve csak nem eltöröltnek lehet tekinteni.

1808nak májusa óta, midőn Toscana a' nagy francia császári birodalom' kiegészítő részévé lett, 's a' francia Code pénal alatt állott 1814ig, három guillotine' versengő munkássága biztosítá a' közbátorságot. Igaz hogy ezen idő alatt kisebb vétségek és kicsapongások ritkábban történtek, mint annak előtte, mit a' francia rendőrség' szemességének, 's a' fenyítő törvényszékek' szüntelen munkásságának lehet köszönni. Ellenben tudva van, hogy a' súlyosabb büntettek a' francia kormány alatt milly rémitőleg

szaporodtak a' guillotine' daczára, hogy kivált szökött conscribáltak egybe csoportozván, rablás és öldöklés által minden országútát veszélyessé tettek. Sőt kevés mértföldnyire a' rettentő guillotinétől, Livornóban a' praefectura' szemei előtt 's a' départamenti rendőrség' középpontján néhány elszánt 's vakmerő ember összeküldött 's fegyveresen Viareggio felé indult az idegen uraság' elforgatására.

A' francia uralkodás' megszűntével, és az 1814diki restauratióval Toscanában az 1795diki törvény is visszaállított, de az általa rendelt halálbüntetés csak ritkán hajtattott végre, akkor is, ha birói ítélet által kimondatott, fejedelmi kegyelmezés által többnyire elengedtetvén. Carmignani érdekes és részletes adatokkal gazdag közlését ezen eredményekkel rekeszti be: — 1. hogy a' halálbüntetésnek akár alkalmazása, akár eltörlése a' gonosztévők' akaratjára semmi hatással nincsen, 's ezeknek számát nem szaporítja, ez többnyire egyéb körülményeknek, leginkább pedig a' büntetés' bizonytalanságának okozatja lévén. 2. Hogy a' közvélemény Toscanában a' halálbüntetést ellenzi, kiki meggyőződve lévén, hogy olly országban, hol a' közbátorság 1765től 1808ig biztosítva volt ezen büntetésnek gyakorlatba vétele nélkül, azt jövendőre is minden kár nélkül ellehetne törölni.

Ezen, 's más ezekhez hasonló adatok a' halálbüntetés' hasznos, és szükséges volta ellen szólnak, lássuk már most ha nincsenek e annak némelly káros oldalai is. — E' végre alkalmaztassuk reá a' Bentham' által javasolt erkölcsi számvetést, 's vizsgáljukmeg, hogy mellyek közelebb 's közvetetlen — hasznos, vagy néha mellyek távolabb, 's kevésbé szembeszökő, de azért még is káros, 's legfontosabb hatásai a' büntetés' ezen nemének, *) A' halálbüntetés' hasznos oldalai ezek:

1. A' bűnöst jövendőre nézve *ártalmatlanná teszi* inkább, mint bármelly egyéb büntetés.

2. *Analogiával* bir némelly bűnökre, nevezetesen a' gyilkosságra nézve, 's illy esetben alkalmaztatva *népszerűséggel* is.

3. *Példás*, kivált olly országban, hol ritkán hajtattván végre, a' nép' érzése iránta szokás által el nem tompúlt, jóllehet ezen tulajdonságot is némellyek mint láttuk, kétségbe vonják.

*) Lásd felebb a' büntetés' kívánatos tulajdonságait, és *théorie des peines*. 2. ch. 14.

4. *Látzatos értéke nagyobb a' valódinál*, mert a' halál egy pillanatban véget vet minden szenvedésnek 's kinoknak, melyekkel más kemény és tartós büntetések a' bűnöst terhelik, 's még is sokak által legszigorúbb büntetésnek tartatik.

A' halalbüntetésnek árnyék oldalai pedig:

1. A' megsértett félnek *anyagi kárpótlást* nem szerez, és egyszersmind *tiszta vesztesség* a' státusra nézve. mert azt más célokra használható tagjaitól fosztja meg, — holott az országok' hatalma 's gazdagsága nagy részben polgárainak számától függ. Igaz ugyan hogy a' gonosztévő nem ér fel becsületes és szorgalmas polgárral, de ha a' halalbüntetést a' munkával egybekapcsolt rabsággal hasonlítjuk egybe, melly a' bűnöst henye életmódtól elszoktatván, 's becsületes keresetre alkalmassá tévén, őt a' polgári társaság' hasznos tagjává nevelheti, de a' büntetés' ideje alatt is, némi anyagi hasznot hajt, nem tagadhatni, hogy a' halalbüntetés' a' státusra nézve tiszta vesztesség.

2. *Hatása igen különböző*, 's ennélfogva a' siker bizonytalan. Közönségesen legnagyobb büntetésnek tartatik ugyan, de ha egyesekre való hatásait vizsgáljuk, lehetetlen sokféle fokozatait észre nem vennünk. Egynek legnagyobb kín, a' másiknak igen csekély, némelyek pedig épen jótéteménynek tekintik. Jelesen a' tapasztalás több ízben azt mutatta, hogy a' gonosztévőknek legveszélyesebb osztályára, a' rablókra igen csekély hatással van. A' kivégzés' eszméjét megszokván, mint más ember a' természetes halálét, 's képtelenek lévén becsületes keresetre, mindent kockáztatnak, 's többnyire hidegvérrel, néha gúnnnyal is hallgatják a' reájok kimondott halálos ítélet' kihirdetést.

3. *A' halalbüntetés jóvá nem tehető, 's el nem engedhető.* Más büntetéseknél sem lehet ugyan a' multat meg nem történtté varázsolni, de azok még is némi kárpótlást engednek, 's legalább jövődre megszüntethetők, de a' halál mindennek véget vet. Nem egyszer történt hogy valamely ítéltnek ártatlansága előre nem láthatott kifejlődés által csak akkor jött napvilágra, midőn a' kérelmetlen halál már nem engedett többé semmi kárpótlást. De itt még azon tekintet is figyelmet érdemel, hogy a' halalbüntetés által a' státus nem ritkán megfosztja magát a' legsikeresebb módtól a' gonosztévő' büntársainak kinyomozására, vagy legalább féken tartá-

sára. Ezek nem ritkán rejtve maradnak a' pör' folyama alatt, és czinkosoknak halála megmenti őket a' felfedezés veszélyétől; 's annál vakmerőbben léphetnek fel, és folytathatják rendzavaró életmódjokat, mert a' múltra nevezve árulástól nincs mit tartaniok, holott akkor, ha társok halál helyett örökös fogságot nyert volna, büntetésül szüntelen aggodásban 's rettegetésben volnának, 's legalább minden alkalmat kerülnének új gyanú' ébresztésére, mert a' tapasztalás többször mutatta, mennyire töri meg hosszas fogság a' gonosztévők' makaesságát, 's mennyire gyengíti a' czimboráik iránti hűséget, 's a' zsványok közt is nem ritka becsületérzést. Végre —

4. A' halálbüntetés *népszerűtlenebb* is lesz napról napra, minél inkább halad a' felvilágosodás és az erkölcsök' szelidülése. Csak a' gyilkosság tesz ebben kivételt. Itt a' halálbüntetés sokak által javaltatik, vagy a' bűn és büntetés közti analogia, vagy az általa gerjesztett boszúérzés miatt, vagy a' bűnös' hasonló tetteinek jövődre meggátoltatása végett. Vért véreért, ez a' nép előtt az igazsággal megegyező követelésnek látszik. Minden egyéb bűnökre nézve a' halálbüntetés mivel nemzeteknél népszerűtlenné vált, 's ha mindazonáltal törvénykönyvben megtartatik, a' bűnösnek teljes büntetlenségét szokta maga után vonni, mert a' megsértett fél átalja őt bevádolni, a' tanúk vonakodnak ellene vallani, a' bíró iránta módfelett kimélő, 's a' közönség' majd minden tagja hajlandó menekvését és szökését elősegíteni.

Ha már most azt kérjük, hogy a' halálbüntetésnek hasznos, vagy káros oldala e a' túlnyomó, részrehajlatlanul ítélve annak ártalmait kell nagyobbra becsülnünk, mert:

1. Csak a' gyilkosságra nézve bír analogiával és népszerűséggel. De az analogia magában véve valamelly büntetésnek igazolására nem elegendő, hanem csak kapcsolatban egyéb hasznos tulajdonságaival teheti azt javalhatóvá, ha azonban ez minden egyéb tekintetben hiányos, az analogiával egyedül be nem éri. Ugyan ezt mondhatni a' népszerűségről is. Ez utóbbit pedig, a' gyilkosságnál is minden egyéb büntetés szinte megfogja nyerni, mihelyt a' közönség meggyőződik a' felől, hogy szintolly alkalmas, vagy talán még alkalmasabb amannál a' büntett' meggátolására.

2. A' halálbüntetés megfosztja ugyan a' bűnöst az árthatás' de egyszersmind a' használhatóság' tehetségétől is, 's a' bűnösökön

kivül vannak mások is, szintolly veszedelmesek, sőt még veszedelmesebbek, mint például dühös örültek, kiket szinte ártalmatlanná teszünk, de nem halál, hanem elzárás által. Ha ezen mód az utóbbiakra nézve eléggé biztosító, miért ne lenne a' gonosztévőkre nézve is? Olly esetben ugyan Bentham szerint a' szükség igazolni látszik a' halálbüntetést, ha polgárháborút csak a' lázadók' főnökének halálával lehet elfojtani, ha az t. i. nem elvek, hanem személy, például hamis trónkövetelő miatt ütött ki, vagy ha a' bűnösnek olly hatalmas, és gazdag baráti vannak, hogy őrizetének megvesztegetésétől, és a' fogolynak alattomos elszöktetésétől tarthatni, hogy ha a' nép olly sympathiával viseltetik az elítélt iránt, hogy annak erőszakos kiszabadítása hihető. De kivált ez utóbbi esetre nézve megkell jegyeznünk, hogy a' nem csak anyagiilag, hanem erkölcsileg is értett haszonelvnek egyik lényeges feltétele az, hogy a' népnek erkölcsi érzései, sympathiája megkíméltesse, szóval hogy a' közvélemény a' büntetés által meg ne sértessék, mit Bentham nem eléggé tartott szem előtt. Politicai vétségekre nézve azonban maga is említi, hogy a' státus néha halálbüntetés által megszabadulván egyik ellenségétől, annak véréből hatalmasb, 's rettentőbb utódok támadnak, 's hogy a' holt ellenség néha veszedelmesebb az élőnél. Példaképen felhoz egy öreg irlandit, ki fiának leütött fejét látván, felkiáltott: *fiamnak több van egy fejénél.*

3. Ha megengedjük is, hogy a' halál példásabb büntetés a' többiekénél, a' tapasztalás mint már említettük mutatja, hogy inkább a' csendes polgárra van rémitő hatással, mint a' megrogzított gonosztévőkre és zsiványokra, kiknél a' bűn keresetté vált. Illy kobarló élethez és munkátlansághoz szokott embereke örökös fogság, és erőtetett munka inkább fogna gonosztettektől elijeszteni.

4. Ehhez járulván még azon számos factumokon épült, 's már felebb érintett tapasztalás is, hogy, ha a' törvényhozó olly tettekre is halált ró, mellyek a' közvélemény szerint nem azt érdemlők, ez által a' hamis esküvésnek, a' törvények' megvetésének 's kiájtásának, 's legnagyobb birói önkénynek nyittatik tárt kapu, 's a' gonosztévők a' helyett, hogy a' törvényhozó' szándéka szerint keményebben lakolnának, gyakran minden büntetés nélkül maradnak, ezen Benthamféle calculusból eléggé világos, hogy olly ne-

mét a' büntetésnek, melly ellen olly számos, mellette pedig olly kevés tekintet szól, 's melly a' fenálló törvények' daczára úgy is olly ritkán vétetik gyakorlatba, veszedelem nélkül számkivetni lehetne a' törvénykönyvből is; vagy legalább igen kevés, és csak olly esetekre szorítani, mellyek gyáva 's az élethez ragaszkodó jellem' bizonyosságai, mert sikerét csak ilyeneknél várhatui.

Lukács Móríc.
